

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra botaniky a fyziologie rostlin

**Fakulta agrobiologie,
potravinových a přírodních zdrojů**

**Rodinné zemědělské farmy jako faktor rozvoje venkova
v České republice**

Bakalářská práce

Autor práce: Simona Francová

Obor studia: Veřejná správa v zemědělství a krajině

Vedoucí práce: prof. Ing. Václav Hejnák, Ph.D.

© 2023 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Rodinné zemědělské farmy jako faktor rozvoje venkova v České republice" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 21.4. 2023

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu prof. Ing. Václavu Hejnákovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné rady a trpělivost, kterou během mé tvorby práce měl. Dále bych ráda poděkovala všem majitelům rodinných farem, kteří si na mě udělali čas a poskytli mi cenné informace potřebné k vypracování mé bakalářské práce. Poděkování patří i mému přítelovi, který mi poskytoval potřebnou oporu a měl se mnou trpělivost.

Rodinné zemědělské farmy jako faktor rozvoje venkova v České republice

Souhrn

Bakalářská práce se zabývá vlivem rodinných zemědělských farem na udržitelnost krajiny a rozvoj venkova z dlouhodobého hlediska. Dále zkoumá faktory, které tyto farmy ovlivňují a jejich problematiku. Práce má za cíl zjistit postavení rodinných farem v rámci České republiky a ve světovém měřítku.

Rodinné farmy jsou v mnoha ohledech nenahraditelné, proto je důležité se tomuto tématu věnovat. Pozitivně se podílejí na zajištění potravinové bezpečnosti, napomáhání snižování nezaměstnanosti a dopadů urbanizace. Dále zaměstnávají velkou část zemědělských pracovníků, konkrétně v Evropské unii se jedná o jejich hlavního zaměstnavatele. Svým udržitelným hospodářským přístupem mají také pozitivní vliv na životní prostředí, zmírnění klimatických změn a zachování a rozvoj venkovských sídel. Na rozvoji venkova a životaschopnosti rodinných farem se podílejí jak zemědělské, tak i nezemědělské činnosti.

K naplnění cíle práce, zhodnocení současného postavení rodinných farem v České republice, byla použita metoda strukturovaných rozhovorů s vybranými rodinnými farmáři. Hlavním faktorem pro výběr farmářů byla důležitost rodiny při provozu farmy a podílení se na odlišných zemědělských (rostlinná a živočišná výroba), či nezemědělských (agroturistika) aktivitách.

Výsledky rozhovorů ukázaly, že rodinným farmám záleží na stavu životního prostředí a je pro ně důležité se, vzhledem k dlouhodobým cílům, které jsou založeny na důležitosti mezigenerační obnovy, na jeho zvelebování v oblasti jejich působnosti podílet. Jako největší překážku vidí rodinní farmáři v množství zákonných povinností ze strany státu a jeho malou angažovanost v usnadnění činností zemědělcům. Administrativy je příliš mnoho, je pro farmáře složitá a její neucelenost přiděluje starosti, když musejí stejné náležitosti podávat více různým úřadům.

Práce dospěla k závěru, že ačkoliv jsou rodinné farmy jedněmi z hlavních činitelů, kteří mohou napomoci k nápravě ekologických i potravinových selhání, se kterými se jako společnost musíme potýkat, jsou státem stále přehlíženy a není jim poskytována taková podpora, jakou by potřebovaly. V české legislativě o rodinných farmách doposud není žádná zmínka, a oproti některým jiným zemím EU stále nemají oficiálně ukotvenou definici. Zákonem stanovená definice rodinných farem by mohla napomoci a usnadnit jejich podporu. Rodinným farmám je potřeba navrátit jejich důležitost a význam, který mohou plnit za předpokladu, že budou dostatečně podporovány.

Klíčová slova: rodinná farma, rozvoj venkova, zemědělství, udržitelnost, zemědělské dotace

Family agricultural farms as a factor of rural development in the Czech republic

Summary

The bachelor's thesis deals with the influence of family agricultural farms on the sustainability of the landscape and rural development in the long term. Furthermore it examines the factors that influence these farms and its problematics. The thesis aims to determine the position of family farms within the Czech Republic and on a global scale.

Family farms are irreplaceable in many ways, so it is important to address this topic. They contribute positively to ensuring food security, helping to reduce unemployment and the effects of urbanization. Furthermore they employ a large part of agricultural workers, specifically in the European Union it is their main employer. With their sustainable economic approach, they also have a positive impact on the environment, mitigating climate change and preserving and developing rural settlements. Both agricultural and non-agricultural activities contribute to rural development and the viability of family farms.

The method of structured interviews with selected family farmers was used to fulfill the aim of the work, to evaluate the current status of family farms in the Czech Republic. The main factor for the selection of farmers was the importance of the family in the operation of the farm and participation in different agricultural (plant and animal production) or non-agricultural (agritourism) activities.

The results of the interviews showed that family farms care about the state of the environment, and it is important for them to take part in improving it in their area of activity, given their long-term goals, which are based on the importance of intergenerational renewal. Family farmers view the number of legal obligations on the part of the state and its little involvement in facilitating farmers' activities as the biggest obstacle. There is too much administration, it is complicated for farmers and its incoherence adds to the worries when they have to submit the same details to several different authorities.

The work concludes that although family farms are one of the main agents that can help to correct the ecological and food failures we have to deal with as a society, they are still overlooked by the state and not given the support they need. There is still no mention of family farms in the Czech legislation and, unlike some other EU countries, they still do not have an officially anchored definition. A statutory definition of family farms could help and facilitate their support. Family farms need to be restored to their importance and significance, which they can fulfill provided they are adequately supported.

Keywords: family farm, rural development, agriculture, sustainability, agricultural subsidies

Obsah

1	Úvod	1
2	Cíl práce.....	2
3	Literární rešerše.....	3
3.1	Rodinné zemědělské hospodaření.....	3
3.1.1	Význam rodinných farem	4
3.1.2	Výzvy rodinných farem	6
3.2	Venkov.....	10
3.2.1	Rozvoj venkova	11
3.2.1.1	Urbanizace.....	11
3.2.2	Nezemědělské činnosti rodinných farem.....	12
3.2.2.1	Agroturistika	12
3.3	Dotační politika	13
3.3.1	Jednotná žádost	13
3.3.2	Programy pro rozvoj venkova.....	16
3.4	Společná zemědělská politika.....	18
3.4.1	Financování SZP	19
3.5	Legislativa	20
4	Metodika	21
4.1	Výběr a popis respondentů.....	21
4.2	Otázky strukturovaného rozhovoru.....	22
5	Výsledky.....	23
5.1	Shrnutí výsledků.....	32
6	Diskuze	36
7	Závěr	39
8	Literatura.....	40
9	Seznam použitých zkratk a symbolů	49

1 Úvod

Rodinné zemědělské farmy patří mezi nejstarší formy zemědělského hospodaření, založeného na tradičních rodinných hodnotách. Farmy ve vlastnictví rodiny mají dlouhodobé hospodářské cíle, které odráží jejich šetrný a udržitelný přístup nejen ke svému hospodářství a zaměstnancům, ale i k životnímu prostředí.

Rodinné farmy využívají převážnou většinu světové zemědělské půdy a jsou považovány za největší producenty potravin. Jejich produkční funkce zastává významnou roli v zajišťování potravinové bezpečnosti, což může mít pozitivní dopad i na problematiku s plýtváním potravin. Mezi další faktory, na které má toto hospodaření pozitivní vliv, patří ochrana přírodního a kulturního dědictví. Součástí ochrany přírodního dědictví je zachování biodiverzity či šetrnější nakládání s půdou, ochrana kulturního dědictví má vliv na rozvoj venkova. Rodinní farmáři jsou mnohdy zapojeni do kulturního dění na venkově, což může významně podporovat rozvoj místních komunit. Rodinné farmy svými zemědělskými i mimozemědělskými činnostmi napomáhají k vytváření pracovních příležitostí. V Evropské unii zaměstnávají převážnou část zemědělských pracovníků. Rodinné farmy tedy tvoří páteř venkovské ekonomiky a napomáhají ke zmírnění venkovské chudoby.

Svým působením a činnostmi rodinné farmy napomáhají k rozvoji venkovských oblastí. Zvláště malé rodinné podniky však nemají finanční prostředky na to, aby v tomto ohledu měly větší vliv. Důležitým faktorem pro rozvoj rodinných farem a venkova je správné nastavení dotací – usnadnění získání finanční podpory může hospodářům napomoci vypořádat se s negativními faktory, které mají vliv na jejich činnost a přispět ke zmírnění jejich důsledků. Jedná se například o klimatické změny a jejich dopady přímo ovlivňují zemědělské činnosti.

Rodinné zemědělské farmy se mohou uplatnit jako významný činitel při řešení mnoha faktorů, které mohou být součástí environmentální, ekonomické či sociální problematiky. Jejich zánik by měl vážné dopady na hospodářství jednotlivých států. V zájmu společnosti by tedy mělo být znovuoobnovení důležitosti rodinných farem. Ze strany státu je důležitá podpora rodinných farem skrze legislativu, aby jim mohla být poskytnuta taková podpora, která je pro jejich hospodaření podstatná. Legislativní podpora rodinných farem je však nedostatečná, jelikož v České republice stále nemají zákonem stanovenou definici, která by jejich podporu mohla usnadnit.

2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je posoudit význam rodinných zemědělských farem z pohledu dlouhodobého udržitelného hospodaření v krajině a rozvoje venkova. Literární rešerše přiblíží základní pojmy týkající se problematiky rodinného hospodaření a rozvoje venkova. Dále se pokusí objasnit vliv rodinného zemědělského hospodaření v národním a světovém měřítku, a to i s ohledem na rozvoj venkova, který je důležitým atributem této práce. Práce se zaměří na faktory, které ovlivňují činnosti farmářů na venkově ze sociálního, ekonomického i ekologického hlediska. Důležitou úlohou bude zjistit, jakými dotačními programy či legislativou je činnost rodinných farem podporována ze strany státu.

Dalším předmětem této práce je porovnat rozdíly popsané v literární rešerši s výpověďmi vybraných farmářů. Výpovědi farmářů mají za úkol zjistit, jaké funkce a postavení rodinné farmy zastávají v oblasti svého působení. Zhodnoceno bude, jaké faktory působení farmářů ovlivňují.

Bakalářská práce má přinést poznatky o postavení rodinných farem v České republice a ve světovém měřítku na základě literární rešerše i výpovědí od konkrétních farmářů s ohledem na rozvoj venkova a životní prostředí.

3 Literární rešerše

3.1 Rodinné zemědělské hospodaření

Rodinné zemědělské hospodaření, nebo také rodinný zemědělský podnik či farma, je takové hospodaření, které je výhradně ve vlastnictví rodiny a je její nedílnou součástí, tzn. že finanční i pracovní situace není oddělena, ale dotýká se jak hospodářství, tak i rodinné domácnosti. Rodinní příslušníci se tedy podílejí na chodu farmy, případně zaměstnávají malý počet pracovníků (Dvořáková 2017).

Podle FAO a IFAD (2019) se jedná o souhrn zemědělských, lesnických, rybářských, pasteveckých a akvakulturních činností provozovaných výhradně rodinou, kdy jsou rodina a farma úzce propojeny a společně zastávají ekonomické, ekologické, společenské a kulturní funkce.

Je to nejstarší způsob zemědělského hospodaření, který je založen především na zodpovědnosti hospodáře nejen ke své farmě a oblasti, kde se nachází, ale především také ke svým předkům a budoucím generacím, kterým svůj podnik chtějí předat v co nejvíce prosperujícím stavu (ASZ ČR ©1998-2023). Podle Rady Evropské unie (Davidova a Thomson 2014) je to zemědělství založeno na rodinných hodnotách. Spíše než jen jako volba povolání se podle ní dá rodinné farmaření definovat jako životní styl založený na tradicích a přesvědčeních.

Rodinné podniky v České republice stále nemají oficiálně vymezenou definici. V každé se můžeme setkat s několika formulacemi, z nichž se většina týká vlastnictví nebo stylu vedení. Veškeré definice by však měly brát v úvahu rozmanitost sektoru rodinných farem. Jak uvedly Garner a De La O Campos (2014), ačkoli je jednotná definice rodinné farmy obtížná, shodují se, že nejvíce odpovídá charakteristika znázorňující důležitost a závislost na rodinné práci. Bélières et al. (2015) se domnívají, že hlavním znakem pro rodinnou formu zemědělské výroby je využití rodinné práce, v kombinaci s prací nerodinnou v různých podobách, ať už jako dočasná či sezónní výpomoc, nebo jako stálého zaměstnance. Asociace soukromých zemědělců ČR (2016) zase uvedla, že se na jejím provozu podílejí, ať už prací nebo majetkem, minimálně dva členové rodiny, z nichž alespoň jeden je držitelem příslušného osvědčení. Podle Davidové a Thomsona (2014) se však může jednat jak o farmáře spřízněné příbuzenstvím či sňatkem, tak i o samostatného farmáře. Organizace FAO (2014) publikovala, že více než 90 % rodinných farem se při provozu spoléhá na rodinnou práci, a to v případě, že farmu vede rodina i jednotlivec.

Marco Sánchez (FAO 2021) se vyjádřil, že je důležité, aby se rodinná farma nezaměňovala s termínem malá farma. Rodinná farma totiž může být jak malá, tak i velmi velká. Ve publikaci FAO (2014) bylo uvedeno, že velikost rodinných farem se pohybuje od malých, samozásobitelských, až po velké komerční podniky. Bélières et al. (2015) ve své studii publikovali, že rodinné zemědělské farmy jsou často mylně spojovány s malou rozlohou, ačkoli velikost podniku není používána jako správné kritérium při rozlišování. Lowder et al. (2016) podotkli, že malé farmy hospodaří na pouhých 12 % světové zemědělské půdy, proto je nepravděpodobné, aby rodinné farmy, které jsou hlavními zemědělskými a potravinovými producenty, zastávaly jen drobné hospodáře a byly zároveň schopny produkovat takové množství světových potravin.

„I rodinné farmy mohou být a jsou velké, na rozdíl od podniků právnických osob jde ale o podniky, které mají a budují mezigenerační vazby, a od svých předků přejatá hospodářství se sedláci snaží ve vlastním zájmu předat následující generaci v pokud možno lepším stavu, než v jakém je přejímali,“ jak uvedl tajemník ASZ ČR Jaroslav Šebek (Vobecká 2018).

Rodinní farmáři jsou hlavními zásobiteli světového jídla a jsou stěžejní pro ekonomickou strukturu venkova i pro územní rozvoj. Ve vyspělých i rozvojových zemích produkují více než 80 % světových potravin (FAO a IFAD 2019). V Evropské unii bylo v roce 2010 12 milionů farem, z nichž 97 % byly rodinné farmy, produkující 71 % zemědělské produkce (Davidova a Thomson 2014). Lowder et al. (2016) uvádí, že na světě je více než 570 milionů zemědělských podniků, z nichž rodinné farmy zastávají více než 90 %. Tito rodinní hospodáři obhospodařují 75 % zemědělské půdy, na které celosvětově produkují více než 80 % potravin (na základě údajů, které jsou dostupné po světě). Z celkového hlediska 84 % všech farem hospodaří na rozloze menší, než jsou dva hektary, z nichž velkou část představují i rodinné farmy. Tyto farmy však svou rozlohou obhospodařují pouhých 12 % veškeré zemědělské půdy. Naopak podle novější studie od Lowder et al. (2021) 1 % největších farem na světě hospodaří na rozloze větší než 50 ha a zastávají 70 % veškeré světové zemědělské půdy.

3.1.1 Význam rodinných farem

Podniky řízené rodinou mají většinou šetrnější přístup, jak k zaměstnancům, tak i k životnímu prostředí a dokáží lépe snášet různé ekonomické výkyvy (ASZ ČR 2016). Svou činností zastávají zásadní roli nejen v udržitelném rozvoji, ale i v potravinové bezpečnosti (FAO 2014). National Institute of Food and Agriculture uvedla, že rodinné farmy jsou velmi důležité v podpoře ochrany, zlepšení životního prostředí a udržení obyvatelstva na venkově (NIFA 2015). Celkově pak bývají podle Rady EU (Davidova a Thomson 2014) odolnější než velké korporátní farmy. K udržení činnosti jim pomáhá jejich schopnost přizpůsobovat se měnícím se podmínkám, ať už sociálním, politickým, ekonomickým či technologickým. U dlouhodobých podniků je to pak i kulturní vztah k zemědělství a půdě. Ačkoli jsou podle Blondeau a Korzenszky (2022) stále celosvětově považovány za více zranitelné a postižené chudobou než průmysloví zemědělci.

Podle Vavřiny a Basovníkové (2015) je hlavní význam rodinných farem zejména v oblastech pro zajišťování bezpečných potravin, rozvoje venkova, udržitelného využívání přírodních zdrojů a rozvoje místních ekonomik. Fuetsch (2022) zase uvádí, že zemědělské podniky jsou nepostradatelné pro ekonomiku i společnost. Nejen, že jsou hlavními dodavateli potravin, ale zároveň zachovávají kulturní krajinu a starají se o půdu, což má vliv na zabránění erozím a udržení venkovské infrastruktury tím, že vytvářejí prostor pro trávení volného času.

Davidova a Thomson (2014) rozdělili faktory, na které má rodinné zemědělské hospodaření pozitivní vliv:

Potravinová bezpečnost

Potravinová bezpečnost má zajišťovat neomezený přístup k dostatečnému množství výživných a bezpečných potravin. Rozlišujeme hlavní rozměry, které mají každému jednotlivci zajistit následující východiska; kontinuální přístup k dostatečnému množství potravin, efektivita využití potravin a zajištění stability přístupu k potravinám, kdy všechna předchozí východiska mají být v souladu (FAO 2008).

Dehrashid et al. (2021) se domnívají, že potravinová bezpečnost je zásadní pro udržitelný rozvoj komunit, zachování politické stability a národního rozvoje. Zhruba 98 % lidí potýkajících se s nedostatkem potravin se nachází v rozvojových zemích, což odpovídá 13 % celkové populace rozvojových zemí. Podle FAO (2014) je pro zajištění světové potravinové bezpečnosti a udržitelného rozvoje venkova potřeba více než 500 milionů rodinných farem, které jsou zásadní pro zemědělství téměř všech zemí. FAO a IFAD (2019) zase uvádí, že rodinné farmy, pokud budou dostatečně podporovány, mají potenciál napravit selhání potravinového systému, kdy je produkce potravin sice dostatečná, ale vzhledem k plýtvání zhruba jedné třetiny vyprodukovaného jídla je náročné snížit celosvětovou problematiku s hladem.

Podle Davidova a Thomson (2014) jsou rodinné farmy vzhledem ke kontinuální vysoce kvalitní a rozmanité produkci stěžejním faktorem k zajištění dlouhodobé potravinové bezpečnosti.

Snižování nezaměstnanosti a urbanizace

Rodinné farmy pomáhají snižovat nezaměstnanost nabízením pracovních míst ve venkovských oblastech a pozitivně ovlivňovat mobilitu mezi městem a vesnicí, zvláště pak pro mladé lidi, kteří z venkova nejčastěji odcházejí (FAO a IFAD 2019). V Evropské unii patří mezi hlavní zemědělské zaměstnavatele, poskytující pracovní místa 88 % zemědělských pracovníků (Davidova a Thomson 2014). V celosvětovém měřítku tito farmáři zaměstnávají 30 % populace (Blondeau a Korzenszky 2022). Zajištění pracovních příležitostí nejen pro venkovské obyvatelstvo, pro které je hlavním způsobem obživy právě zemědělství, napomáhá ke zmírnění problematiky týkající se venkovské chudoby a urbanizace (více o urbanizaci v kapitole 3.2.1.1 Urbanizace). Jak však uvádí studie FAO (2014), aby došlo ke zlepšení těchto problémů, je potřeba, aby rodinné farmy provozovaly i jiné činnosti zajišťující příjmy, než je pouze zemědělství.

Pozitivnější vliv na životní prostředí

Větší tlak na rychlejší produkci zemědělských produktů má za následek, že dochází k degradaci půdy a vodních zdrojů (FAO 2014). Vzhledem ke vzrůstající poptávce po potravinách není potřeba se pro zajištění dlouhodobé prosperity zaměřit jen na to, aby se pěstovalo více a rychleji, ale spíše na udržitelnost. Podstatné je začít se věnovat problematice spojené s plýtváním potravinami, vyčerpáváním přírodních zdrojů a jejich degradaci a snížení dopadů klimatických změn. Rodinné farmy v tomto ohledu mohou nabízet řešení. Vzhledem k tomu, že se rodinné hospodářství předává z generace na generaci, je pro farmáře prioritou,

aby z dlouhodobého hlediska fungovalo udržitelně. Mají proto velký zájem v péči o prostředí, ve kterém se farma nachází, aby byla půda předána v dobrém zemědělském a ekologickém stavu. Zároveň rodinné farmy napomáhají k zachování biodiverzity a k ochraně přírodního i kulturního dědictví (FAO a IFAD 2019). Vapnek a Boaz (2021) jsou názoru, že součástí rodinného hospodaření ve světě bývá šetrnější způsob zemědělství při zachování tradičních znalostí, který vede k udržitelnějšímu nakládání s přírodními zdroji zvyšováním biologické rozmanitosti, zlepšováním úrodnosti půdy a využíváním obnovitelných zdrojů energie. Zároveň mohou být rodinné farmy odolnější vůči klimatickým změnám, jelikož se jim dokážou lépe přizpůsobit.

Malé rodinné zemědělské farmy hospodaří na menší polích, kde je každé pole ohraničeno tzv. remízkami (Davidova a Thomson 2014). Remízky jsou hranice polí, které slouží jako úkryt pro drobné i větší živočichy, pohybující se ve volném prostranství. Skládají se z různých druhů stromů, keřů či travin. Větší počet remízků napomáhá zachovávat krajinný ráz, podporovat biodiverzitu, snižuje dopady větrné eroze a napomáhá k vsakování dešťové vody, která by jinak s půdou, a tedy i s živinami, odtékala pryč (Nadace Partnerství ©2023).

Rozvoj a zachování tradiční kultury venkova

Rodinné farmy podporují zachování tradiční venkovské kultury. Zejména malé farmy bývají významnou součástí kulturního dědictví venkova, jako mohou být různé venkovské zvyklosti, tradiční hudba nebo kuchyně. Venkov je díky těmto farmám více osídlený, což napomáhá s problematikou urbanizace (Davidova a Thomson 2014). Vapnek a Boaz (2021) uvádí, že rodinné zemědělské farmy jsou významnou součástí zachování kulturních a potravinářských tradic ve společnostech. Tito farmáři mají silné vazby na zemědělskou půdu, kterou si spolu se získanými znalostmi předávají v rodině, což může mít vliv na zachování venkovského života. FAO a IFAD (2019) se taktéž shodly na tom, že jsou rodinné farmy významné v rozvoji tradičního kulturního dědictví.

3.1.2 Výzvy rodinných farem

Rodinné farmy se musejí vypořádávat s mnoha úskalími. Většina z nich nepředstavuje hrozbu zániku rodinného zemědělství, avšak zejména pro menší farmy mohou mít vážnější dopady na jejich běžný provoz, než by tomu bylo u velkých komerčních podniků.

Studie organizace FAO (2014) uvádí jako největší výzvy, se kterými se farmáři musejí potýkat, nutnost zlepšení potravinové bezpečnosti, zachování přírodních zdrojů a zmírnění klimatických změn. Veškeré tyto výzvy se však podle názoru José Graziano da Silva (FAO 2014) dají zvládnout, pokud se jim bude věnovat dostatečná pozornost a podpora.

Davidova a Thomson (2014) tyto výzvy dále rozdělili do následující kategorií:

1. Sociální výzvy

Zemědělci se musejí během svého podnikání vypořádávat se sociálními obavami. Tyto obavy se týkají nástupnictví, opouštění zemědělských podniků či vyliďňování venkova. K dosažení sociální udržitelnosti je třeba zařadit sociální ukazatel blahobytu zemědělců pro

vytvoření vhodných politik, které podporují udržení pracovních sil v zemědělských podnicích (Sabillón et al. 2021).

Podle Davidova a Thomson (2014) můžeme do sociálních výzev zařadit problematiku nástupnictví a stárnutí;

Nástupnictví a stárnutí

Nástupnictví je proces, při kterém dochází k předání řízení podniku. Nástupnictví, dědictví i odchod do důchodu jsou odlišné procesy, ačkoliv jsou mezi sebou úzce provázány. Pro rodinné podniky je otázka nástupnictví rozhodující o dalším pokračování jejich živnosti (Mishra et al. 2014).

Ve studii Deloitte Private (2018) je publikováno, že hlavním účelem tohoto procesu je předat vše, co je pro nástupníka důležité k prosperujícímu a snadnému vedení podniku. Veškeré vědomosti a zkušenosti z chodu podniku, ale i důležité kontakty. V období změny vlastníků je podnik i samotná rodina nejvíce zranitelná a je pravděpodobná možnost konfliktu, jelikož se zde kloubí rodinné hodnoty s podnikatelským záměrem. Na tuto situaci je potřeba se řádně připravit, nejlépe několik let dopředu, jak z podnikatelského, tak i rodinného hlediska.

Ministerstvo průmyslu a obchodu (2019) ve své publikaci uvádí, že nejkratší doba pro přípravu na předání je pět let. V ideálním případě je k tomu nástupce vychováván již od dětství. Důležitý faktor nástupnictví je i správné načasování. Pokud k tomuto procesu dojde příliš brzy, je možné, že do vedení podniku přijde nezkušený a nedostatečně připravený člověk, který nebude zvládat čelit konkurenčním tlakům. V opačném případě zase hrozí, že bude podnik ponechán bez nástupce.

Dříve bylo pro zajištění generační obnovy určujícím faktorem, když nástupce na farmě vyrůstal a byl tedy přirozeným způsobem vychováván k pokračování rodinné tradice. Dnes již tento vliv vzhledem k rozmanitým možnostem studia a zaměstnání slábne. Z tohoto důvodu byla podpora generační výměny stanovena jako jeden z cílů Společné zemědělské politiky (více o Společné zemědělské politice v kapitole 3.4 Společná zemědělská kapitola). Dobře zvládnutá generační obnova je totiž jedním z faktorů, který přispívá odolnosti zemědělských systémů v EU.

Stárnutí zemědělců a omezený příchod mladých je také významným problémem tohoto odvětví. V Evropské unii bylo v roce 2016 kolem 11 % zemědělců mladších 40 let, naopak starších zemědělců, kteří se blížili nebo již přesáhli důchodový věk, bylo více než dvojnásobek (Coopmans et al. 2020).

Šimpachová Pechrová (2017) se domnívá, že na přežití zemědělského sektoru mají vliv mladí zemědělci, kteří mohou nabídnout novou energii, dovednosti a profesionálnější řízení. Mladých lidí, kteří mají zájem o zemědělství, je však nedostatek. Podle Shucksmith (2010) je odchod mladých lidí z venkova jedním z největších problémů pro jeho budoucí udržitelnost.

2. Environmentální výzvy

Klimatické změny, které podporuje i lidská činnost, z dlouhodobého hlediska ve velké míře ovlivňují převážnou většinu lidských činností. Tyto změny přinášejí vyšší teploty, větší sucha a častěji extrémní meteorologické jevy, které mají negativní vliv nejen na zemědělskou výrobu. Podle ministerstva zemědělství (2017) mají tyto změny přímý vliv

na úrodnost půdy, kvalitu a dostupnost vody, genetickou rozmanitost v zemědělství, ale i na půdní erozi. Vzhledem k vyšším teplotám hrozí rozšíření škůdců, kteří jsou obvyklí spíše pro teplejší oblasti. Mnohem běžnější v tomto případě mohou být i některé houbové, bakteriální nebo virové choroby napadající plodiny. Teplota podnebí může mít dopad na změnu délky vegetačního období a také na přirozený výskyt některých druhů rostlin a živočichů.

Zemědělství významně napomáhá ke snižování biodiverzity a k půdním i klimatickým změnám. Pomocí politiky je tedy potřeba ovlivňovat nakládání zemědělců s krajinou, regulovat a kontrolovat jejich dopady (Pe'er a Lakner 2020).

Environmentální výzvy tedy zahrnují veškeré aspekty týkající se životního prostředí, které ovlivňují rodinné farmy. Podle Davidové a Thomsona (2014) sem patří charakter krajinného rázu, nakládání s přírodními zdroji, ale i kulturní stavby. Rodinní farmáři, zvláště pak drobní zemědělci, často nemají znalosti ani prostředky na ekologicky udržitelné činnosti v rámci hospodaření, které by mohly poskytovat řešení zásadním problematikám týkajících se životního prostředí. Podle World Rural Forum (2020) však mají rodinní farmáři klíčový význam na zmírnění klimatických změn, jelikož se jim rychleji dokáží přizpůsobit, chrání životní prostředí a produkují potraviny udržitelněji.

3. Ekonomické výzvy

Ekonomické výzvy se podle Davidové a Thomsona (2014) opírají o dva základní přístupy. Jedná se o přístup k zemědělským zdrojům – zahrnující informace o půdě, práci, řízení a kapitálu a přístup na trh – zahrnující zemědělské vstupy a výstupy. Dále je zde zařazena problematika se získáním zemědělské půdy, dostupností pracovní síly, kapitálem, konkurenceschopností a tržní silou.

Podle FAO (2014) ekonomiku rodinných farem, zvláště těch malých, ovlivňuje jejich omezenější přístup na trh.

Získání zemědělské půdy

Zemědělská půda je předpokladem pro zajištění potravin. Velká část půdy však patří investorům nebo velkým zemědělským podnikům, které mnohdy nejsou v souladu s udržitelným a multifunkčním zemědělstvím. V Evropské unii stále přibývá velkých podniků, které vlastní zemědělskou půdu. Je tedy potřeba, aby byla přijata opatření týkající se zabírání půdy pro ochranu rodinných podniků. Zabíráním půdy se rozumí skupování půdy ve velké míře bez projednání s místním obyvatelstvem, které může vést k nezemědělským činnostem nebo vývozu vyprodukovaných plodin do jiných zemí. Tato problematika se týká farmářů po celém světě, nejen v Evropské unii, a vede k úbytku pracovních příležitostí ve venkovských oblastech, což má negativní dopad na venkovské komunity (Nurm 2015).

Podle Ciaian et al. (2012) se cena zemědělské půdy může lišit podle velikosti pozemku. Menší pozemky bývají dražší než větší, a to především z důvodu, že menší zemědělské pozemky bývají často využívány k nezemědělským účelům. Tyto zemědělské půdy jsou pak mnohdy prodány zahraničním investorům za výnosnějšími nezemědělskými účely. Pro menší zemědělce jsou ceny půdy většinou nedosažitelné, proto je v České republice velmi vysoký podíl pronajímané zemědělské půdy. Značná část pronajímané půdy je však většinou využívána

velkými zemědělskými podniky. ČR patří mezi země s nejvíce rostoucími cenami nájemného za zemědělskou půdu. Pro zamezování přílišného růstu cen byla v Belgii, Francii a Nizozemsku zavedena regulace cen nájemného zemědělské půdy.

Zemědělskou půdu lze získat pronájmem a pachtem. V obou případech vlastník přenechá věc k užití jiné osobě, v tomto případě půdu zemědělcům. Avšak v případě pachtu připadá vlastníkově mimo nájem i část výnosu z obhospodařování věci (Komedová 2021).

Dostupnost pracovní síly

Vzhledem k stále přibývajícím nárokům v rámci hospodaření, které se týkají administrativy, dotačních a ekologických požadavků apod., je potřeba mnohem více znalostí a dovedností. Farmáři tedy potřebují pro své fungování a možnou expanzi vynaložit více úsilí a práce. Vzhledem k tomu, že bývají dostupná lépe placená a méně fyzicky náročná pracovní místa ve městech, navíc s lepší dostupností, mají rodinné farmy problém najít kvalifikovaného a spolehlivého pracovníka. Důležitá je pro ně i ochota mladší generace, jako možných nástupců, pokračovat v rodinném podnikání. Vzhledem k rozmanitým možnostem a délce studia se potomkům farmářské rodiny nabízí více kariérních příležitostí a rodinný podnik tedy opustí. Zemědělci se proto často spoléhají na sezónní pracovní sílu ze zahraničí, jelikož je to pro ně finančně dostupnější a mnohdy jediné možné řešení (Davidova a Thomson 2014).

Kapitál

Rodinní farmáři, zvláště pak ti drobní, mají mnohdy omezené finanční prostředky. Vzhledem k nutnosti investice do vybavení pro provoz zemědělské činnosti se jedná o závažnou otázku, kterou se pro dlouhodobou prosperitu hospodářství musí farmář zabývat.

V případě, kdy si farmář půjčuje peníze od banky, musí vypracovat podnikatelský plán, a jako zástavu použít svou farmu. Banky ovšem mohou upřednostňovat větší korporace před drobným zemědělcem (Davidova a Thomson 2014). Podnikatelský plán vyhotovuje každý podnikatel, který žádá banku o půjčení finančních prostředků. Plán má za úkol porovnat představy podnikání s realitou. Obsahuje veškeré důležité údaje o firmě, jako jsou například: dlouhodobý cíl podnikatele a strategie k jeho dosažení, rizikové faktory a návratnost finančních prostředků (Tietzová 2008).

V České republice se rodinným firmám v rámci programu Expanze v roce 2015 zjednodušily podmínky pro získání výhodného úvěru (Ministerstvo průmyslu a obchodu 2020). Bezúročný a bezpoplatkový úvěr do výše 45 milionů korun má rodinným firmám pomoci zahájit nebo rozvíjet jejich podnikání. Program je cílen na rodinné firmy, které mají dle legislativy oficiální status „rodinná firma“ (Národní rozvojová banka 2020).

Konkurenceschopnost

„Konkurenceschopnost ztrácíme proto, že podporujeme jenom velké podniky, kterým jdou největší objemy peněz. V době pandemie jsou nejvíce zasaženy malé podniky, které přišly o odbytové příležitosti.“ Jan Štefl, místopředseda Asociace soukromého zemědělství (Horáček 2021).

Základem správné konkurenceschopnosti rodinných farem je prodat takový objem svých produktů, aby si zajistily dostačující příjem na pokrytí všech výdajů a rychle se rozvíjely v rámci svého podnikání (Davidova a Thomson 2014).

Konkurenceschopnost zemědělských podniků se neodvívá od velikosti, ale závisí na efektivitě výroby. Především malé podniky jsou nuceny využívat členy rodiny jako neplacenou pracovní sílu. V porovnání s většími podniky to souvisí s nižší úrovní efektivnosti zemědělské výroby. Dostatečná podpora ze strany Společné zemědělské politiky (více o Společné zemědělské politice v kapitole 3.4 Společná zemědělská politika) může pomoci zlepšit situaci malých rodinných farem, a to i s ohledem na konkurenceschopnost podniků v rámci evropského trhu i mimo něj (Vavřina a Basovníková 2015).

Tržní síla

Rodinné farmy potřebují vylepšovat a inovovat své služby a produkty, aby lépe poznaly potřeby trhu i zákazníků, a mohly nabízet lepší a konkurenceschopnější produkty. Inovativní postupy mohou farmám pomoci snížit náklady a zvýšit efektivitu výroby, a tím získat konkurenční výhodu na trhu. To může vést ke zlepšení pozice rodinných farem na trhu pro jejich dlouhodobé přežití (Fuetsch 2022).

Pro získání dostatečné tržní síly je potřeba, aby farma jednala kolektivně a budoval se vztah dodavatele a odběratele, ať už přímo se zákazníky, nebo s obchody, kam své produkty dodávají (Davidova a Thomson 2014).

3.2 Venkov

Venkov je prostor plnící produkční, rezidenční a rekreační funkci. Veškeré tyto funkce by měly být, v ideálním případě, ve vzájemné rovnováze spolu s prosperujícím stavem životního prostředí (Svobodová et al. 2011). Jedná se o prostor současně zahrnující volnou krajinu i venkovská sídla s menší hustotou zalidnění. Vzhledem k velké variabilitě venkova, zahrnující klasické vesnice, příměstské oblasti, odlehlé osady či samoty, nemá vymezenou jednotnou definici (ČSÚ 2007). Podle Horské et al. (2002) mohou mít malá sídla statut města, a naopak obec s více než 10 000 obyvateli může být definována jako venkovská obec. Nejuznávanější je však mezinárodní definice OECD (mezinárodní organizace zabývající se sociálními, ekonomickými a environmentálními problémy za účelem vytvářet politiku vedoucí k větší prosperitě, rovnosti, příležitostem a blahobytu pro všechny), která uvádí, že se jedná o oblasti s hustotou zalidnění do 150 obyvatel na km², jak uvedl Český statistický úřad (2009).

Zhruba 80 % veškerého území v rámci zemí OECD tvoří venkovské oblasti, ve kterých žije kolem 30 % populace. Téměř veškeré zásoby jídla a dalších důležitých zdrojů, jako je voda, energie nebo například nerosty, pochází z těchto oblastí. Ochrana a zachování venkova by tedy mělo být naší prioritou (OECD 2020).

Svobodová et al. (2011) uvedli, že v EU tvoří venkov 91 % území se zhruba 56 % obyvateli. V ČR se jedná téměř o 79 % území se zhruba 30 % obyvateli.

European Commission (2022) publikovala, že z 10,5 milionu obyvatel v ČR jich 33 % žije na venkově a více než 80 % dojíždí za prací z venkova. To má vliv na snižování možnosti podnikání, poptávky po produktech a službách ve venkovských oblastech. Míra nezaměstnanosti z roku 2018 je u nás necelá 3 %, z toho je bez práce 19 % mladých lidí.

Nejčastější zdroj příjmu na venkově pochází z primárního sektoru, zahrnujícího především zemědělství, popř. lesnictví či rybolov (OECD 2020).

Bednaříková (2015) je toho názoru, že ačkoli se lidé na venkově musejí potýkat s úbytkem obyvatelstva a problematikou s pracovními místy – vytváření nových a udržení stávajících, může být přijatelným prostředím pro skloubení života a práce.

Podle studie Matthews et al. (2000) je venkovský život vnímán jako tzv. venkovská idyla, zejména s přihlédnutím na dětství. Venkov může nabízet bezpečný prostor pro výchovu dětí, ačkoli pro mladé lidi může přinášet nejistotu v zaměstnání a omezené možnosti bydlení.

3.2.1 Rozvoj venkova

Rozvoj venkova zahrnuje oblasti, jako je zemědělství, rozvoj obcí či strukturální a sociální politiku. Vzhledem k rozmanitosti tohoto segmentu není v politikách EU jasné stanovené, co vše má být považováno za rozvoj venkova (Nemes 2005).

Podle Svobodové et al. (2011) se rozvoj venkova může definovat procesy zahrnující rozvoj venkovských obcí a zlepšování krajinného rázu. V souladu by měly být ekonomické, sociální i environmentální potřeby. Rozvoj venkova můžeme dle poskytovatelů rozlišit na evropský, národní, regionální a lokální. Přímou na venkov mají vliv lokální aktéři, regionální plní spíše organizační funkci a v některých případech i přímo ovlivňují rozvoj venkova, národní nepřímo ovlivňuje rozvoj venkova svou organizační funkcí a evropská aktéři rozvoj venkova nepřímo ovlivňují poskytováním financí a udáváním základního rámce.

V České republice, jak zmínila Gorgoňová (2018) ve svém článku Rodinné farmy u nás a v Evropě, je v dnešní době 38 % soukromých zemědělců z jejich celkového počtu. Číslo by pravděpodobně mohlo být o něco vyšší, pokud by v roce 1949 nedošlo k násilné kolektivizaci venkova. Tento akt způsobil jeho rozvrácení, kdy tisíce zemědělských rodin muselo opustit své hospodaření. Negativní vliv to mělo nejen na veškeré obyvatelstvo, ale i na celkový krajinný ráz venkova, ze kterého jsou následky patrné i několik desítek let poté.

Důležitým aspektem pro rozvoj venkova jsou neodmyslitelně finance. Správné nastavení dotací ovlivňuje nejen venkov, ale i celkovou podobu naší krajiny. Podle Gorgoňové (2018) je tedy potřeba přehodnotit priority a nastavení dotací a místo zachování nedostačujícího současného krajinného stavu ho začít zlepšovat.

Politika rozvoje venkova má za hlavní cíle rozvoje venkovských oblastí, zajišťování pracovních, kulturních, volnočasových příležitostí a současně nabídky veřejných služeb (Bednaříková 2009). Vzhledem k rozmanitosti venkova je potřeba pro rozvoj venkovského života používat různé nástroje odpovídající charakteristice dané země (Konečný 2018).

Podle Bednaříkové (2015) se většina opatření politik rozvoje venkova zaměřuje na podporu převážně zemědělství, jen malé množství na nezemědělské činnosti. Shucksmith (2010) uvedl, že v rámci rozvoje venkova je potřeba se zaměřit na mladé lidi, kteří jsou zásadní pro budoucí udržitelnost venkova.

3.2.1.1 Urbanizace

Městské oblasti se postupným formováním a rozrůstáním v průběhu let staly domovem a pracovním místem převážné většiny populace a zároveň i hlavním prostorem pro hospodářské, politické i technologické aktivity. Vesnice jsou považovány spíše za urbanizované společnosti, vzhledem k tomu, že většina lidí v krátkodobém i dlouhodobém

horizontu opouští místo svého trvalého bydliště, například kvůli dojíždění do práce. Sčítání počtu obyvatel se proto stalo neodpovídající pro určení stupně urbanizace.

Urbanizací se nerozumí pouhý rozvoj měst a velkoměst, ale spíše se dá charakterizovat jako komplexní změna osídlení, která ovlivňuje charakter vnitřní struktury sídel. Změny spojené s urbanizací se projevují nárůstem koncentrace obyvatelstva ve městech a jejich nerovnoměrným rozložením, nárůstem počtu a velikosti městských sídel a zvětšující se nabídkou trhu práce a služeb ve městech. Počátek se tedy dá datovat s nástupem industrializace.

Urbanizaci můžeme rozlišit podle následujících druhů. Jedná se o urbanizaci ekonomickou, kdy stále méně lidí pracuje v zemědělství, demografickou, označující stěhování obyvatel z venkova do měst, prostorovou, na základě které se mění uspořádání sídel (např. vícepodlažní domy) a sociální, která označuje osvojování si městských zvyklostí (Horská et al. 2002).

Podle Českého statistického úřadu (2009) obyvatel žijících ve městech od roku 2000 na úkor venkova stále přibývá. Ačkoli podle Svobodové et al. (2011) se po roce 1989 lidé začali vracet do venkovských oblastí.

3.2.2 Nezemědělské činnosti rodinných farem

Rozvoji venkovských oblastí a komunit mohou přispívat i nezemědělské aktivity, jako je venkovský cestovní ruch, který má pozitivní vliv na venkovskou ekonomiku. Příjem je pak zajištěn i z jiných zdrojů, než jsou zemědělské činnosti, což má pozitivní vliv na prosperitu malých farem, jelikož mohou poskytovat širší nabídku produktů a služeb. Nástrojem pro zvýšení atraktivity venkovských oblastí mohou být kulturní a tradiční venkovské akce při zapojení místních obyvatel (Veljković a Bročić 2017).

Venkovský cestovní ruch a turistika patří mezi významné zdroje příjmů a pracovních příležitostí ve venkovských oblastech. Formou zážitku si má návštěvník vytvořit citovou vazbu k dané lokalitě, čímž má být podpořena návštěvnická návratnost. Pozitivní vliv má nejen na vytváření pracovních míst, ale i na diverzifikaci zemědělských podniků. Cestovní ruch na venkově je významný z pohledu ochrany krajiny a kulturního dědictví i infrastruktury (Lane et al. 2013).

Diverzifikace činností na zemědělských farmách je účinná strategie pro navýšení příjmů domácnosti a zachování životaschopnosti venkovských oblastí. Za účelem navýšení zisku jsou využívány zemědělské vstupy, jako je kapitál, práce a půda, na nezemědělské produkty (Salvioni et al. 2020). Santa-Cruz Arévalo (2022) je toho názoru, že turistické činnosti na venkově podporují ekonomickou a environmentální udržitelnost a pomáhají obyvatelům zajistit lepší příjmy a podmínky pro kvalitnější život. Podle Boncinelli et al. (2016) se příjmy zemědělců zvyšují vlivem nezemědělských činností. Diverzifikace činností proto farmářům může přinášet snížení rizikovitosti, stabilizaci příjmů či nové tržní příležitosti. Pilař et al. (2012) jsou taktéž názoru, že tradiční pohled na diverzifikaci činností je z důvodů navýšení příjmů.

3.2.2.1 Agroturistika

Agroturistika je udržitelná činnost provozovaná na venkově. Návštěvníkům zajišťuje služby zahrnující poznávání kultury i venkovských tradic, poskytuje prostor pro trávení volného času a kontakt s přírodou. Jedná se o činnost přispívající k rozvoji venkovské

ekonomiky, vytváření pracovních míst a zmírnění migrace z venkova do měst (Santa-Cruz Arévalo 2022).

Venkovský cestovní ruch a turistika se odehrávají ve venkovských oblastech, agroturistika je soustředěna na farmu, kde je návštěvník ubytován, ačkoli většinu času tráví poznáváním okolní krajiny a venkova. Agroturistika se postupem času stala formou venkovské turistiky (Lane et al. 2013).

Ana Maria-Irina (2017) agroturistiku popisuje jako formu venkovského cestovního ruchu, která se odehrává především na farmě a má přímou spojitost se zemědělstvím. Farmář má většinou zemědělskou činnost jako hlavní zdroj příjmu a agroturistiku jako vedlejší činnost. Cílem tohoto druhu cestovního ruchu je přiblížení životního stylu zemědělců. Součástí mohou být různé vzdělávací aktivity, týkající se života na farmě, řemesel, folklóru nebo gastronomického zážitku. Pilař et al. (2012) uvádí, že agroturistika je integrovaná forma podnikání na zemědělské farmě za účelem navýšení příjmu.

3.3 Dotační politika

Dotace jsou z finančního hlediska nástrojem pro posílení hospodaření (Pšenčík et al. 2010).

Zhruba polovina dotací z rozpočtu EU je určena na rozvoj venkova a zemědělství. Zemědělská politika je v ČR určována především Společnou zemědělskou politikou (více o Společné zemědělské politice v kapitole 3.4 Společná zemědělská politika). Finanční podpora zemědělců dnes již nezahrnuje jen podporu produkční funkce, ale důležité jsou i činnosti v zájmu ochrany životního prostředí. Podpora zemědělců se specializuje převážně na zajištění stabilních příjmů skrze Přímé platby. Velikost produkce pro získání finanční podpory ve většině případů již nehraje roli (Věžník et al. 2011).

Zemědělské dotace podle studie Scown et al. (2020) dosahují více než 640 miliard eur ročně, jsou proto významným nástrojem k docílení udržitelného rozvoje. Většinou jsou však finančně podporovány spíše podniky se zemědělskými činnostmi, které poškozují životní prostředí.

ASZ ČR (2023) se ohradila vůči stávající dotační podpoře, která hlavní měrou podporuje největší zemědělské podniky. Pokud by se peníze využily na podporu malých a středních podniků, mohl by se výrazněji podpořit rozvoj venkova ve více oblastech. Dotovanými finančními částkami, kterými se podporovalo jen několik podniků, by se dalo napomáhat k zachování hospodaření tisícům farmářů.

3.3.1 Jednotná žádost

Jednotná žádost je univerzální formulář, na základě kterého mohou zemědělci žádat o Přímé platby a neprojektová opatření Programu rozvoje venkova (SZIF 2022). Podat tuto žádost je možné pouze přes Portál farmáře, společně s povinnými přílohami (SZIF 2023). Portál farmář je rozcestník aplikace Ministerstva zemědělství, která slouží k provádění zákonem požadované evidence a napomáhá k přípravě žádostí o dotace (Ministerstvo zemědělství 2020). Dotace, o které mohou zemědělci v rámci této žádosti žádat, zahrnují:

- Jednotná platba na plochu
- Greening

- Mladý zemědělec
- Přechnodné vnitrostátní podpory
- Dobrovolné podpory vázané na produkci
- Horské oblasti a jiné oblasti s přírodními nebo jinými zvláštními omezeními
- NATURA 2000 na zemědělské půdě
- Agroenvironmentálně-klimatická opatření
- Navazující agroenvironmentálně-klimatická opatření
- Ekologické zemědělství
- Navazující ekologické zemědělství
- Dobré životní podmínky zvířat

Jednotná platba na plochu (SASP)

SASP je dotační podpora určená zemědělcům hospodařícím alespoň na 1 ha zemědělské půdy (SZIF 2022). Jedná se o nejdůležitější složku Přímé platby, která má zemědělcům pomoci zajistit stabilní příjem. Čerpána je zcela z rozpočtu EU (Ministerstvo zemědělství 2015).

Greening

Dotační podpora greening je poskytována zemědělcům hospodařícím s ohledem na životní prostředí a klima, v rámci zachování diverzifikace plodin a trvalých travních porostů a vyhrazení plochy na hospodaření v ekologickém zájmu. Greening a SAPS jsou vzájemně propojené.

Mladý zemědělec (MZ)

Dotační podpora MZ je určena pro začínající zemědělce do věku 40 let, kteří v posledních pěti letech založili zemědělský podnik.

Přechnodné vnitrostátní podpory (PVP)

PVP je dotační podpora, která je poskytována na oblasti uvedené viz Obrázek č.1 Sazby jednotlivých dotačních titulů 2022. Podmínka zažádání o PVP je obdržení podpory SAPS.

Dobrovolné podpory vázané na produkci (VCS)

VCS je uplatňována na produkce viz Obrázek č.1 Sazby jednotlivých dotačních titulů 2022.

Horské oblasti a jiné oblasti s přírodními nebo jinými zvláštními omezeními (ANC)

Dotační podpora ANC je určena pro zemědělce, jejichž zemědělské činnosti se odehrávají v horských oblastech, ostatních oblastech nebo specifických oblastech s přírodními omezeními.

NATURA 2000 na zemědělské půdě (Natura 2000)

Dotační podpora Natura 2000 je poskytována zemědělcům hospodařícím alespoň na 1 ha zemědělské půdy v oblastech Natura 2000 (SZIF 2022).

Agroenvironmentálně-klimatická opatření (AEKO)

Dotační podpora na základě AEKO je poskytována za účelem ochrany krajiny, přírodních zdrojů, obhospodařovaných území s vysokou přírodní hodnotou a zachování

biodiverzity. Žadatel získá dotaci na základě závazku o dodržení hospodaření v rámci AEKO na pět let (SZIF 2013).

Navazující agroenvironmentálně-klimatická opatření (NAEKO)

Dotační podpora NAEKO je poskytována na základě žádosti o zařazení na část nebo celý díl půdního bloku, který navazuje na podopatření, jako je integrovaná produkce vinné révy, ošetřování trvalých travních porostů nebo například biopásy (Nařízení vlády č. 330/ 2019 Sb.).

Ekologické zemědělství (EZ)

Dotační podpora EZ je poskytována za účelem podpory hospodaření, které je šetrné k životnímu prostředí. Žadatel získá dotaci na základě závazku o dodržení hospodaření v rámci opatření stanovených EZ na pět let (SZIF 2013).

Navazující ekologické zemědělství (NEZ)

Dotační podporu v rámci NEZ může získat zemědělec pěstující vhodnou kulturu pro poskytnutí dotace a hospodařící v ekologickém režimu na zemědělské půdě o velikosti alespoň 0,5 ha.

Dobré životní podmínky zvířat (WELFARE)

Welfare je dotační příspěvek pro zemědělce, kteří splňují opatření pro dobré životní podmínky zvířat (SZIF 2022).

Státní zemědělský intervenční fond zveřejňuje SAZBY JEDNOTLIVÝCH DOTAČNÍCH TITULŮ 2022		
OPATŘENÍ	SAZBA DOTACE V KČ	JEDNOTKA
Jednotná platba na plochu (SAPS)	3 213,91	ha
Greening	1 767,75	ha
Mladý zemědělec	1 606,95	ha
Dobrovolná podpora vázaná na produkci (VCS):		
VCS bílkovinné plodiny	1 778,18	ha
VCS konzumní brambory	4 441,69	ha
VCS brambory pro výrobu škrobu	14 360,56	ha
VCS ovoce s velmi vysokou pracností	11 063,93	ha
VCS ovoce s vysokou pracností	7 658,06	ha
VCS zelenina s velmi vysokou pracností	9 783,68	ha
VCS zelenina s vysokou pracností	3 580,07	ha
VCS cukrová řepa	6 924,18	ha
VCS chmel	14 789,21	ha
VCS tele masného typu	7 809,80	VDJ
VCS dojnice	3 541,83	VDJ
VCS na chov bahnice nebo chov kozy	4 082,98	VDJ
PŘECHODNÉ VNITROSTÁTNÍ PODPORY (PVP)		
Zemědělská půda	116,22	ha
Chmel	3 159,77	ha
Škrobové brambory	1 056,21	t
Přežvýkavci	63,80	VDJ
Krávy bez tržní produkce mléka	71,55	VDJ
Ovce/kozy	44,68	VDJ

Obrázek č.1 Sazby jednotlivých dotačních titulů 2022 (SZIF 2022).

3.3.2 Programy pro rozvoj venkova

Program LEADER ČR

Program LEADER je program Evropské unie na podporu znevýhodněných venkovských regionů, který vstoupil v platnost v roce 1991. Řízen je místními akčními skupinami (dále jen MAS), které v rámci stanovených cílů místního rozvoje vybírají příslušné projekty (European Court of Auditors 2022). Lošťák a Hudečková (2010) uvedli, že přístupem LEADER má být uskutečňován rozvoj venkova v oblastech, kde působí MAS. MAS by spolu s ostatními účastníky zainteresovanými v místním rozvoji měli podle EU spolupracovat ve společném hledání nejvhodnějších řešení pro rozvoj venkova. LEADER poskytuje takové formy rozvoje venkova, které se opírají o místní venkovské zkušenosti a činnosti.

Zkratka LEADER je odvozena z francouzštiny z: Liaisons entre Actions de Développement de l'Economie Rurale (spojení mezi akcemi rozvoje venkovského hospodářství). LEADER je součástí politiky EU k vytváření programů na rozvoj venkova, zaměřuje se na posílení místních orgánů pro účelné řešení specifických potřeb daného území. Tento program funguje odlišným způsobem v odlišných prostředích i podle období

financování, není tedy možné zohlednit konkrétní účinky programu LEADER. V rámci participativních způsobů podpory venkova je však vnímán pozitivně.

V Itálii funguje program LEADER podle specifických národních kritérií. MAS musejí respektovat regionální priority programů rozvoje venkova, avšak jinak jim jejich právní status dává určitou formu nezávislosti. Ve Francii je např. v oblasti Rhône-Alpes program LEADER využíván k realizaci a podpoře vlastní strategie územního rozvoje regionu. V Hesensku (spolková země Německa) byl rozvoj venkova součástí politiky ještě před příchodem programu LEADER (Pollermann et al. 2020). Ve Španělsku bylo v rámci programu LEADER prioritou podporovat návrat mladých lidí na venkov. V rámci projektu Oddissea se podporovala generační obnova prostřednictvím pracovních příležitostí na venkově (Labianca a Valverde 2019).

Podle European Court of Auditors (2010) může program Leader napomoci k dosažení cílů politiky EU k rozvoji venkova. Shucksmith (2010) ve své studii uvedl, že metoda LEADER+ byla do roku 2010 do určité míry neúspěšná při snaze hledání způsobů zapojení mladých lidí do rozvoje venkova.

Program rozvoje venkova 2014-2022

European Commission (2022) v roce 2015 schválila pro ČR sedmiletý Program rozvoje venkova, který má rozpočtem zhruba 100 milionů eur financovat zájmy týkající se zlepšení těchto oblastí:

- Inovace v zemědělství a venkovských oblastech
- Konkurenceschopnost zemědělských podniků – součástí je podpora mladých zemědělců
- Zvyšování přidané hodnoty zemědělským produktům a zlepšení životních podmínek zvířat – podpora místních trhů a uvádění na trh
- Rozvoj a zachování zemědělství – zabránění opouštění půdy, podpora udržitelného zemědělství v oblastech s přírodními nebo specifickými omezeními
- Účinné využívání zdrojů – podpora obnovitelných zdrojů
- Místní rozvoj venkova – vytváření pracovních příležitostí v nezemědělských činnostech

Společná zemědělská politika 2023-2027

Od začátku roku 2023 byla schválena nová Společná zemědělská politika (dále jen SZP), která má být svými novými strategickými plány přizpůsobena potřebám členských států. SZP se soustředí na podporu a odolnost zemědělského sektoru i venkova (více o SZP viz kapitola 3.4 Společná zemědělská politika). Strategické plány mají řešit hospodářské, environmentální i sociální oblasti v rámci cílů SZP. V rámci podpory zemědělských podniků je důležitým nástrojem pro podporu zemědělců zajištění Přímých plateb, které jim mají pomoci v pokračování jejich činnosti (European Commission 2022).

V rámci nové SPZ měly být řešeny nedostačující body stávající SZP, jakými bylo nespravedlivé rozdělování plateb a nedostatečný vliv této politiky na zlepšení životního prostředí, jelikož byl podle zemědělských vědců rozpočet SZP vynakládán na neúčinná opatření (Pe'er a Lakner 2020). Jak uvedli Scown et al. (2020) ve své studii, SZP má v novém období velký potenciál k zajištění udržitelného rozvoje, pokud budou provedeny změny, které ve větší míře podporují udržitelné metody k životnímu prostředí. SZP v minulém období prohlubovala příjmovou nerovnost v zemědělství, kdy byly v menší míře podporovány méně ziskové

zemědělské regiony s udržitelným přístupem k životnímu prostředí a ve větší míře ziskové regiony.

Přímé platby

Přímé platby hrají důležitou roli v SZP. Zajišťují podporu zemědělců z hlediska stabilizace příjmů a ochrany životního prostředí. Za rok 2019 71 % rozpočtu SZP připadlo na Přímé platby (European Commission 2020).

Podle Szerletics a Jámber (2020) patří Přímé platby mezi nejdůležitější dotace SZP. Podporovat mají zemědělství i samotné zemědělce zajištěním stabilních příjmů vzhledem k příjmové povaze tohoto typu dotací.

3.4 Společná zemědělská politika

Zemědělství je významnou složkou národního hospodářství ve světě. Vyznačuje se svou produkční, reprodukční a krajinotvornou funkcí. Je tedy významným producentem potravin a zároveň sehrává důležitou funkci v oblasti životního prostředí a produkce alternativních zdrojů energie. Zemědělství však provází faktory, díky kterým je potřeba věnovat pozornost podpoře zemědělců. Jedná se například o nižší příjmy v tomto odvětví oproti jiným nebo přímé závislosti na přírodních podmínkách. Z těchto důvodů bylo zapotřebí vytvoření integrovaného zemědělství v Evropě, aby došlo k posílení konkurenceschopnosti evropských zemědělců ve světě. Vznikla tedy Společná zemědělská politika, nejstarší politika Evropských společenství, financována Evropskou unií (Evropský sociální fond 2020).

SZP EU vznikla za účelem podpory zemědělské produkce a zabezpečení potravinové soběstačnosti. Funguje na základě principů zajišťujících fungování jednotného zemědělského trhu v rámci EU, zvýhodněné produkce ze zemí EU a finanční solidarity. Důležitá je podpora venkova a ochrana životního prostředí (Binek a Svobodová 2011).

SZP vstoupila v platnost v roce 1962 a označuje se jako partnerství mezi zemědělstvím a společnostmi. Na základě Římské smlouvy z roku 1957 byly stanoveny důležité cíle pro zemědělství, týkající se ekonomické, sociální i politické úrovně. Tyto cíle se zabývají zajištěním potravinové bezpečnosti a s tím související podporou zemědělské produktivity, zajištěním odpovídající životní úrovně a stability příjmů zemědělců, ochranou životního prostředí a zachováním a podporou venkovských oblastí.

Tato politika, na jejíž financování se podílejí členské země EU, napomohla k umožnění volného pohybu zemědělských produktů ve státech Evropské unie na základě jednotného společného trhu a podpoře konkurenceschopnosti domácích výrobků (Evropský sociální fond 2020).

Scown et al. (2020) publikovali, že SZP byla založena s původními cíli, které se měly zaměřit na zajištění přiměřené životní úrovně a navýšení produktivity v zemědělském sektoru.

Economic Research Service (2021) uvádí, že zemědělství je jediným sektorem, ve kterém se v Evropské unii vyskytuje společná politika. Historicky pomáhala upevňovat závazek vůči Evropské unii. Mezi nástroje SZP patří podpora zemědělců zajištěním přímých plateb, cenové podpory k udržení příjmů a opatření na hranicích chránící vysoké dovozní ceny prostřednictvím dovozních kvót.

European Council (2023) SZP definuje jako soubor právních předpisů, které mají za úkol podporovat zachování potravinové bezpečnosti, tedy zajištění bezpečných, kvalitních a cenově

dostupných potravin pro občany EU, udržení přiměřené životní úrovně zemědělců a navyšování jejich produktivity a dále ochranu a zachování přírodních zdrojů a životního prostředí. Tato politika má velký vliv na udržení a prosperitu venkovských oblastí.

Pe'er a Lakner (2020) ve své studii publikovali, že skoro 70 % financí ze SZP je určeno na Přímé platby, které mají zemědělcům pomoci stabilizovat příjmy.

Podle Goodisona (2011) mají evropští farmáři vyšší výrobní náklady, proto Evropská unie usiluje o podporu zemědělství, aby byl zachován evropský i vývozní trh. Podpora ze strany EU se provádí prostřednictvím dotací. Dotace na opatření v oblasti zemědělství a rozvoje venkova v rámci Společné zemědělské politiky ročně dosahují více než 50 miliard eur, dalších 10 miliard eur jde z národních rozpočtů členských zemí. Podpora se týká nejen zemědělců, ale zahrnuje i opatření na podporu rozvoje venkova a hospodářské diverzifikace venkova.

SZP sdružuje zdroje EU na podporu udržitelného hospodaření a nakládání s přírodními zdroji a vitality venkova. Skládá se ze dvou pilířů. První pilíř zahrnuje Přímé platby zemědělcům, druhý pilíř se týká politiky rozvoje venkova (European Parliament 2016).

V České republice je podle Petra Havla (2022) SZP brána jako možnost čerpat dotace. Bez peněz z EU by naše zemědělství nemohlo být na takové úrovni, jako je dnes.

3.4.1 Financování SZP

Financování SZP probíhá prostřednictvím dvou fondů neboli pilířů. Pilíř I je financován Evropským zemědělským záručním fondem, Pilíř II Evropským fondem pro rozvoj venkova (Parliamentary Budget Office 2018).

Pilíř I – Evropský zemědělský záruční fond

Evropský zemědělský záruční fond (dále jen EZZF) financuje Přímé platby. Ty zahrnují roční platby zemědělcům, které jim mají pomoci stabilizovat příjmy vzhledem k nestálosti faktorů, jako jsou klimatické podmínky nebo tržní ceny a tržní opatření zaměřující se na podporu obchodu.

Přímé platby obsahují povinné a dobrovolné složky. Povinná složka zahrnuje základní platbu na plochu podle hektarů, ekologickou složku podporující diverzifikaci plodin, ekologické zájmy a ochranu stálých pastvin a v neposlední řadě podporu mladých zemědělců na prvních 90 hektarů půdy. Dobrovolné složky se skládají z přerozdělovací platby, kdy je farmářům poskytnuta podpora na první hektary zemědělské půdy až do výše 30 % z celkové Přímé platby, podpora příjmů ve znevýhodněných oblastech a platba vázaná na konkrétní produkci spojenou s ekonomickými nebo sociálními obtížemi.

EZZF je plně financován EU.

Pilíř II – Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova

Venkovské oblasti se musejí potýkat s velkým množstvím sociálně-ekonomických problémů, jako je nízká příjmová hranice, nezaměstnanost, stárnutí populace, nebo také vyliďňování. Cílem Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (dále jen EZFRV) je se zaměřit na venkovské oblasti a napomoci s jejich rozvojem. Součástí podpory pro rozvoj venkova jsou tedy činnosti, jako je například usnadnění nástupnictví v zemědělském sektoru, podpora řízení rizik na farmách, podpora inovací, nebo snížení emisí v zemědělství. EZFRV

se vztahuje na veškeré venkovské účastníky, jako jsou farmáři, lesní hospodáři, nebo venkovští podnikatelé.

EZFRV je spolufinancován EU. Rozsah spolufinancování se určuje podle typu venkovské oblasti a opatřeních, na které je podpora určena (European Parliament 2016).

3.5 Legislativa

Pro zajištění podpory rodinných farem je potřeba reformovat politické a právní rámce (FAO a IFAD 2019). V každé zemi vláda zasahuje do rodinného zemědělství podle jejich socioekonomických a geografických podmínek. Některé zákony se přímo týkají zemědělství a některé se jich dotýkají nepřímo, a to například prostřednictvím role farmářů v místních potravinových systémech nebo komunitách (Vapnek a Boaz 2021).

V České republice zatím není schválen zákon, který by legislativně definoval rodinné farmy. V březnu roku 2023 však bylo schváleno Programové prohlášení vlády České republiky, kde stojí, že rodinné farmy budou účinněji podporovány (Vláda ČR 2023).

V EU má legislativně ukotvenou definici rodinných farem například Slovensko a Francie; Na Slovensku vstoupila v platnost novela zákona č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý definuje rodinné farmy. Jedná se o zákon č. 494/2022 Z. z. ktorým sa mení a doplňa zákon č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a doplňajú niektoré zákony. Tento zákon rodinnou farmu definoval jako rodinný podnik vykonávající zemědělskou činnost včetně produkce, zpracování a obchodování se zemědělskými výrobky (Zákon č. 494/2022 Z. z.). Ve Francii jsou rodinné farmy zmíněny v zákoně o budoucnosti zemědělství, potravin a lesnictví, jehož znění je ve francouzštině LOI n° 2014-1170 du 13 octobre 2014 d'avenir pour l'agriculture, l'alimentation et la forêt, který vstoupil v platnost v roce 2014. Rodinné farmy jsou zde definovány jako zemědělské podniky, vlastněné a spravované rodinou (LOI n° 2014-1170).

V ČR momentálně činnosti zemědělských farem spravuje zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství a zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství (Kocourek 2007);

Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství

Základní úprava zemědělského sektoru je spravována zemědělským zákonem č. 252/1997 Sb., o zemědělství. Tento zákon má zajistit schopnost zemědělství v ČR, mimoprodukčních zemědělských činností, chodu zemědělské politiky, rozvoje venkova EU a Společné zemědělské politiky, různorodost hospodářských funkcí, a to vše s ohledem na ochranu životního prostředí, zachování osídlení a rozvoje venkova (Zákon č.252/1997 Sb.).

Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o ekologickém zemědělství spravuje podmínky ekologického hospodaření, značení bioproduktů, kontroly a dozoru nad dodržováním zákonných povinností (Zákon č.242/2000 Sb.).

4 Metodika

Předmětem teoretické části této práce bylo přiblížit činnosti a vliv rodinných farem z hlediska udržitelného hospodaření v krajině a rozvoji venkova. Předmětem praktické části bylo posoudit tyto činnosti a vliv ze zkušeností rodinných farmářů v České republice. K tomu účelu bylo vybráno pět farmářů s různým zaměřením anebo z různých oblastí.

Rozhovory s jednotlivými farmáři byly vedeny metodou strukturovaných rozhovorů, tedy na základě předem připravených otázek.

Vzhledem k tomu, že se má práce zaměřuje na rodinné farmy v celé České republice, bylo by časově náročné každého z farmářů navštívit a osobně se jich dotazovat. Zvolena proto byla metoda strukturovaných rozhovorů uskutečněných jako hovor po telefonu. V některých případech rozhovor probíhal i prostřednictvím emailu nebo aplikace Messenger (platforma na zasilání zpráv na sociální síti Facebook), a to především kvůli časové vytíženosti farmářů, kdy bylo obtížné najít vhodný společný termín na uskutečnění hovoru.

4.1 Výběr a popis respondentů

Při výběru rodinných farem byl důležitý faktor, aby farmáři vlastnili a provozovali svou farmu společně s rodinou. Dalším faktorem výběru byla diverzifikace činností farem na zemědělské či nezemědělské. Z tohoto důvodu byli vybráni farmáři, kteří se v rámci hospodaření zaměřují na tyto činnosti: výroba mléčných výrobků a v malé míře i masná výroba (v případě, že dojnice přestane dojít), vinařství spojené s vinařskou agroturistikou a zájmový chov koní, produkce ekologických mléčných výrobků a agroturistika – jezdecké kroužky, letní tábory, možnost ustájení koní, dále čistě mléčná farma a v neposlední řadě hospodářství orientované na agroturistiku – chov různých druhů hospodářských zvířat, jezdecké kroužky na koních, dětské tábory, možnost ubytování a ustájení zvířat.

Jelikož pracuji na brigádě v obchodě se zdravou výživou, několik farmářů znám jako dodavatele produktů, které prodáváme. Jedna farma se nachází v blízkosti mého bydliště a v minulosti jsem se s nimi setkala i osobně, ostatní farmy pochází z mého vlastního průzkumu, kdy jsem na internetu hledala vhodné rodinné farmy.

4.2 Otázky strukturovaného rozhovoru

V strukturovaných rozhovorech je důležité se držet předem připravených otázek. Rozhovory v této práci byly vedeny na základě těchto otázek:

- 1. Charakterizujte prosím svoji farmu.**
- 2. Kdo je zapojený do provozu na farmě? Pracují na farmě členové rodiny nebo i jiní zaměstnanci? Pokud i jiní zaměstnanci, měli jste problém najít spolehlivou pracovní sílu? Myslíte si, že mají lidé zájem o tento druh práce? Pokud ne, proč si myslíte, že tomu tak je? Potřebujete výpomoc na celoroční provoz nebo jen sezónně?**
- 3. Pokud máte/ plánujete děti, chcete, aby podnik v budoucnu převzali?**
- 4. Slouží toto hospodaření jako váš hlavní zdroj příjmu? Jsou výtěžky z farmy dostačující na živobytí, nebo máte ještě jinou práci k tomu?**
- 5. Pobíráte nějaké dotační tituly, popř. jaké? Do jaké míry jste schopní si dotace sami zařídit? Myslíte si, že stát dostatečně podporuje rodinné zemědělské podniky, nebo jim spíše jejich činnost příliš ztěžuje různými kontrolami, vedením evidence apod.?**
- 6. Jaké jsou nejzávažnější problémy provázející vás v tomto podnikání?**
- 7. Pokud se věnujete i rostlinné výrobě, je půda ve vašem vlastnictví, nebo si ji pronajímáte? Pokud ji máte v pronájmu, máte strach z možnosti ztráty půdy/ hospodářství (např. kvůli vykoupení developery)?**
- 8. Ovlivňuje vás problematika s nízkými výkupními cenami produktů, nebo si je prodáváte sami?**
- 9. Provozujete tzv. prodej ze dvora? Co vás k tomu vedlo?**
- 10. Jaká je podle Vás role farmáře na vesnici, jak může farmář a jeho rodinná farma přispívat k rozvoji venkova? Jak se to konkrétně daří Vám? Na co jste hrdí?**
- 11. Proč jste se rozhodli k tomuto druhu práce?**
- 12. Co si myslíte, že je vaší největší výhodou, jakožto rodinného podniku?**

5 Výsledky

Pro interpretaci výsledků rozhovorů je nejdříve vždy uvedena otázka, na kterou byli farmáři dotazováni, a následně odpověď respondenta z každé farmy.

1. Charakterizujte svoji farmu.

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Farma je v provozu od roku 2002, mlékárna od roku 2008. S manželkou jsme se odstěhovali z Prahy do Držovic a koupili starý statek. Původně farma sloužila jako chmelařský statek s pár kůzlaty. Všechno jsme se učili až v provozu a stádo se postupně rozrůstalo, a to i o ovce. S rostoucím stádem se nám zvyšovaly i zkušenosti. Dnes máme 120 dojných koz, 120 dojných ovcí, zhruba 50 koz a jehňat v odchovu, šest plemenných kozlů a tři plemenní berani. Současná nabídka farmy zahrnuje mléka, jogurty, kefíry, tvarohy i několik druhů sýrů. Taková specialita je ovčí sýr Pecorino (pozn. autora: Pecorino je původem italský tvrdý sýr z ovčího mléka s výraznou vůní, který je chráněn EU), kozi a ovčí produkty se vyrábějí z mléka od vlastních zvířat, kravské mléko na výrobu sýrů máme od místních farmářů. V roce 2019 jsme zahájili provoz nové dojírny, což umožňuje dojit rychleji a kvalitněji. Zvířata mohou mít delší volný pobyt po pastvině. V případě, že dojnice přestanou dojit, odvezeme je na jatka a jejich maso poté sami zpracujeme pro svou potřebu i na prodej. V současnosti máme 60 ha, tvoří převážně travní porosty, ze kterých si sami vyrábíme objemná krmiva, jadrná krmiva se však kupují.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Farma Kozovazy vznikla v říjnu roku 2020, jako splněný sen pro dceru. Zaměřujeme se především na chov koní a jezdecké kroužky, ale máme tu i lamy, osly, kozy a slepice. Pozemek je velký zhruba tři hektary a skládá se ze stájí, zázemí pro rodinu i návštěvníky, výběhů pro zvířata a menší kruhové jízdárny na lekce jízdy na koních.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Jsme vinaři. Vinařství bylo založeno v roce 2007. Své kořeny však má v rodině už od roku 1842, kdy předek Tomáš Hruška začal pěstovat vinnou révu na poli o velikosti čtyř hektarů. Pak se z toho stala tradice, která se v rodině drží už asi osm generací. Dneska se z toho stala společnost, která má desítky vinoték nesoucí jméno Hruška.“

Dnes má vinice 100 hektarů a k největšímu nárůstu došlo po revoluci. Dále je zde 35 ha jetelotrávy a 10 ha vojtěšky. Vojtěška se používá na rekultivaci půdy. Když si půda musí odpočinout, tak se to zamulčuje vojtěškou a až si půda odpočine, tak to vysadíme znova. Jetelotráva se pěstuje na výrobu sena pro koně, které tu vlastní švagrová. Stádo má asi 17 koní a chováme je pro radost, nejedná se o nic ziskového. Pasou se na loukách, které jsou otevřené pro veřejnost a každý pátek se můžou vozit kočárem. Koňský hnůj využíváme na hnojení půdy.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Vše začalo úplně nevinně v roce 2014, kdy jsem během mateřské dovolené hledala vlastní seberealizaci. Do cesty nám tehdy přišly první dvě kozy. Líbila se mi v ohradě u silnice ta roztomilá kůzlátka, s radostí nám je věnovali, ale jízda s nimi již tak růžová nebyla. Stále utíkala a vše nám sežrala. Mamka byla na prášky a já na zabití. Ptala jsem se, zda se "zboží" dá do 14 dní bez udání důvodu vrátit, ale bylo nám řečeno, že na kozy se to nevztahuje.

Já mám vystudovanou VŠE v Praze, po škole jsem pracovala v Praze pro Dermacol. Manžel vystudoval diagnostiku motorových vozidel na dopravce v Plzni a po škole pracoval v GSP s.r.o. (geodezie, protože to byla firma jeho otce). Manžel do Prahy nechtěl a dostali jsme od našich nabídku zůstat tady, tak jsme ji využili, já dala výpověď a hledala práci v Plzni. Ale otěhotněla jsem a bylo po starosti. Lud'a (manžel) když tady viděl ty opuštěné prostory, co tady JZD nechalo, stále říkal, že je to škoda a že by chtěl hospodařit. V kanceláři ho to nebavilo, a i když netušil, do čeho jde, chtěl využít prostory a stát se zemědělcem. Taťka nás odrazoval, sám se zemědělství věnoval a narozdíl od nás věděl. Lud'a vůbec, já trošku, jak jsem v tom vyrůstala. Ale byli jsme mladí a nadšení, v ničem jsme neviděli problém a vyřešili každou překážku. Taťka nám pronajal jeho asi 17 hektarů a my si na úvěr koupili první traktor. Stroje nějaké tatí měl, ostatní jsme postupně kupovali.

Po roce chovu koz jsme začali získávat první ručně vydojené "zdravé" mléko pro své děti. Hned jsme koupili kozla, abychom nemuseli nikam jezdit a stádo se tak rychle začalo rozrůstat. Nyní máme přes 60 českých bílých krátkosrstých koz a 27 masných krav plemene Galloway.

Postupně se nám podařilo si pronajmout i zemědělskou půdu v okolí a Lud'a dal výpověď v práci v roce 2016. S nadšením jsme se oba do hospodaření vrhli naplno. Ve stejném roce jsme dostali povolení k prodeji ze dvora a přebytečné mléko jsme prodávali zákazníkům. V roce 2017 jsme koupili maringotku, ve které jsme provozovali „minimlékárnu“ a začali prodávat i výrobky. V roce 2022 jsme ji prodali a vystavěli „minimlékárnu“ novou – ze strany bývalého teletníku, tam kde byly kdysi kanceláře.

Cesta k „minimlékárně“, certifikaci bio i Regionální potravine byla dlouhá a strnitá. Ale vše se dá zvládnout. V Německu vše funguje tak, že jeden zemědělec má např. kombajn a druhý pluh. Vzájemně si vše půjčují a pomáhají. U nás je realita bohužel úplně jiná. Nejen že nikdo nic nepůjčí, nepomůže, ale bohužel ani nijak neporadí. Vidí ve vás konkurenci a že mu můžete vzít snad hektary, o které je v naší zemi díky dotacím neskutečný boj. Takže jediné rady jsme získali daleko od domova, na jedné ekofarmě v Protivíně a „minimlékárně“ v Lounech a na Moravě. Jinak jsme se vše učili sami za pochodu a většinou metodou pokus omyl. Ze začátku jsme bez elektřiny chodili dojit čelovkou, vodu vozili v cisterně za autem... Postupně jsme dozadu dotáhli elektřiku i vodu a budovy opravujeme. Získali jsme dotaci mladého začínajícího zemědělce, ze které jsme opravili celou kolnu.

I v papírování jsme se vše učili sami. Ze začátku na poradce nebyly ani finance. Ale vše se dalo naučit. Případně jsem se radili přímo na ministerstvu zemědělství. Veškeré účetnictví, výkazy i dotace si děláme sami. Regionální potravina byla taková náhoda. Chodili jsme na různé školení do Klatov, které pořádala Úhlava, a právě ta organizuje i Regionální potravinu. Paní nás sama kontaktovala a zaslala přihlášku. Tu jsme odeslali a jednu z kategorií vyhráli.

Ekologické zemědělství nám přijde mimo jiné i snazší než se učit všechna hnojiva a postřiky, a ještě tím půdě škodit. Nemáme zdaleka takové výnosy a naše pole jsou i přestože

plečkujeme plná plevela, ale vidíme v tom smysl i budoucnost. Hnojíme pouze hnojem, kterého máme dost. Plevel plečkujeme. Po splnění podmínek jsme se od jedné ze čtyř kontrolních organizací nechali certifikovat. Každý rok přijde kontrola a vydá nový certifikát na potraviny, zvířata i plodiny. Od začátku hospodaříme v ekologickém režimu, který odráží náš šetrný a zodpovědný vztah k přírodě a zvířatům. Snažíme se o uzavřený koloběh hospodaření. Veškeré výrobky mají certifikaci bio.

V současné době hospodaříme na cca 80 hektarech zemědělské půdy, kde máme převážně trávy, vojtěšku a jetel na seno a senáže pro vlastní potřebu. Z obilnin pěstujeme oves a ječmen, také pouze pro výkrm vlastních zvířat.

V roce 2019 a 2021 se podařilo jogurtovému mléku bez příchuti a s borůvkou získat titul Regionální potraviny Plzeňského kraje. Tento titul nám pomohl ke zvýšení povědomosti o ekofarmě a možnosti se dostat i do reklamy v televizi.

Z důvodu diverzifikace činnosti od roku 2021 na farmě nabízíme i ustájení koní a trénujeme děti v jízdě na ponících i koních a v létě pořádáme letní tábory.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Farma byla založena v roce 1991. Jedná se o mléčnou farmu, na které máme asi 100 dojnic, 60 jalovic a skot. Původní stádo mělo asi šest kusů. Pozemek je velký 19 hektarů, z toho zhruba 80 hektarů je orná půda, ale úplně to nerozlišujeme. Na části se vždy pěstuje krmivo a část slouží jako pastvina pro krávy. Zhruba polovinu vyprodukovaného mléka zpracováváme ve vlastní „minimlékárně“, zbytek dodáváme jiným mlékárnám. „Minimlékárna“ byla založená v roce 1997. Veškeré mléko, které prodáváme, dáváme do skleněných vratných láhví. Mléko podle nás nepatří do plastu, ale hezky do skla, jak tomu bylo dřív. A také chceme snížit produkci těžko zpracovatelných odpadů.“

- 2. Kdo je zapojený do provozu na farmě? Pracují na farmě členové rodiny nebo i jiní zaměstnanci? Pokud i jiní zaměstnanci, měli jste problém najít spolehlivou pracovní sílu? Myslíte si, že mají lidé zájem o tento druh práce? Pokud ne, proč si myslíte, že tomu tak je? (forma práce – náročnost, dostupnost, peníze...) Potřebujete výpomoc na celoroční provoz nebo jen sezónně?**

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Já jako majitel a manželka, dále šest zaměstnanců – dvě zootechničky a zároveň dojičky, tři sýraři ve výrobě a člověk pracující jako traktorista, řidič i krmič.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„O farmu se starám já se svou dcerou, přítel a jeden brigádník. Najít spolehlivou pracovní sílu v tomto oboru je však velmi těžké. Svěřujete svým zaměstnancům životy zvířat, které zde máte. Lidé o tento druh práce zájem neprojevují, jelikož se jedná o práci fyzicky náročnou a člověk nemůže nabídnout moc peněz, když farma tolik nevydělává.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Společnost má celkem 70 zaměstnanců i s brigádníky. Jedna část se stará o výrobu vína a druhá o prodej. Účetně jsou společnosti rozdělené, ale my je v rodině a mezi zaměstnanci

nerozlišujeme. Konkrétně na vinohradech pak pracuje zhruba 15 zaměstnanců. Zbytek se stará o výrobu vína, distribuci a prodej. Na vinohradech jsem v podstatě jen já a otec, děti jsou ještě malé. Bratr se stará hlavně o prodej.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Na farmě pracujeme jen my s manželem. Na sýry nám chodí sezónně, od dubna do října, pomáhat jedna místní studentka. S lidmi nemáme zkušenost, tak nemohu na otázku, zda můžeme najít spolehlivou pracovní sílu, úplně odpovědět. Nikdy jsme nehledali. Zatím vše zvládáme sami.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Do prvovýroby jsou zahrnuti jen členové rodiny, já s manželkou a bratrem. Zpracování zajišťuje sestra a matka. Dále máme jednoho řidiče, a pokud je potřeba, tak ještě jednoho brigádníka.“

3. Pokud máte/ plánujete děti, chcete, aby podnik v budoucnu převzali?

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Rádi bychom.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Byla bych ráda, kdyby dcera podnik převzala, protože farmu chtěla od mala.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Určitě, ale zatím jsou na to malé, jsou k tomu vychovávány od mala.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Máme 5 dětí, tak doufáme, že alespoň jedno statek převezme. Jinak tohle je častý problém farem.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Samozřejmě ano. Mám tři syny a počítám, že to někdo z nich převezme jednou. Bez nástupců je to těžké. Já sám jsem začal hospodařit kvůli svému dědečkovi a byl bych rád, kdyby to pokračovalo.“

4. Slouží toto hospodaření jako váš hlavní zdroj příjmu? Jsou výdělky z farmy dostačující na živobytí, nebo máte ještě jinou práci k tomu?

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Ano, je to hlavní zdroj příjmu.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Neslouží to jako hlavní zdroj příjmu. Mám ještě vlastní práci.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Ano, jediný. Výdělky jsou dostačující v tomto rozměru a bylo tomu tak od začátku. Hranice pro uživení a abychom nemuseli chodit do jiné práce je pět až deset hektarů vinohradů.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Již pracujeme oba jen na farmě. Sice je to práce, kterou musíte dělat s láskou, žádná hitparáda to není, ale užijeme se. Já jsem ještě na rodičovské dovolené. Pak ale budu dělat tu práci, co dělá studentka.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Ano, je to hlavní zdroj příjmu. Výdělky jsou dostačující.“

- 5. Pobíráte nějaké dotační tituly, popř. jaké? Do jaké míry jste schopní si dotace sami zařídit? Myslíte si, že stát dostatečně podporuje rodinné zemědělské podniky, nebo jim spíše jejich činnost příliš ztěžuje různými kontrolami, vedením evidence apod.?**

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Ano, standardní dotace spojené s jednotnou žádostí. Dále podpora rozvoje venkova. Dotace si zařizují sám.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Nepobíráme žádné dotace. Když jsem oslovila firmy, zabývající se dotacemi, pro žádnou nebylo zajímavé se ujmout dotace na naši farmu, vzhledem k její malé rozloze.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Ano, pobíráme klasické, které pobírají všichni – na půdu, na plochu, integrovaná produkce, ekologická produkce. Tyto dotace si jsme schopni v pohodě zařídit sami. Tak jak to stát směřuje poslední roky se snaží vycházet vstříc těm menším podnikům.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Všechny papíry i dotace si děláme sami. Stát mám pocit, že nepomáhá, naopak vše dělá složitější, dotace jsou rok od roku nižší a kontroly častější, evidence přibývá.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Ano, pobíráme dotace na plochu, jako každý zemědělec. Pak na údržbu krajiny – greening, na dojnice a na welfare. Základní dotace si jsme schopni sami zařídit. Jako jsou dotace na plochu i dojnice. Ty jsou přehledně vypracované na Portálu farmáře. Se složitějšími dotacemi, jako na rozvoj venkova, nebo nějaké investice, bychom pravděpodobně potřebovali pomoci.“

Stát rodinné farmy nedostatečně podporuje, to je jasné. Pokud člověk pobírá dotace, je kontrol více, než tomu bylo dříve, ale kontroly se alespoň ohlašují předem, takže to není takový problém. U bezpečnosti práce už jsou kontroly obtěžující až kontraproduktivní. Chybí prevence

a činnost od státu. Pokud chcete investice, byla by potřeba bezplatná linka nebo člověk, který dojede na farmu a pomůže, ale vše si musíte zaplatit.

Podpora rodinných farem by rozhodně mohla být větší, povolování prodeje zemědělských produktů nebo farmy je zdlouhavé a náročné. Kontroly jsou zde přísné a nekompromisní. O podpoře se ze strany státu se mluví dlouho, ale nic jsem ještě nezaznamenal. Rezignoval jsem, že se něco změní, člověk si musí poradit sám, banky se ani nebaví s menšími podniky, jsou pro ně důležitější velké instituce než malí soukromníci.“

6. Jaké jsou nejzávažnější problémy provázející vás v tomto podnikání?

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Aktuálně společenské a finanční situace v České republice spojená s koronavirem, zdražením energií a všeho ostatního, válkou na Ukrajině a snížení kupní síly našich zákazníků. Podpora by mohla a měla být větší, administrativa rozhodně menší, menší zdanění práce. Uvidíme, jak se promítne aktuální snaha státu o revizi dotačního systému, dosud bylo vše ve prospěch velkých podniků.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Nejvíce nás trápí nedostatek financí, proto musím mít ještě práci někde jinde. Zároveň je na mně farma závislá, takže nemohu nikam odjet na déle jak jeden den.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Spíše to není zemědělství jako takové, ale abnormální administrativa. Například doktor, ten nepotřebuje ani počítač. My musíme dělat všechno online, komunikovat se všemi úřady, je toho hrozně moc. Každá část produkce má svůj úřad a často musíme stejné papíry dělat na jeden úřad i na druhý. Je toho moc, od registru po inspekci, obchodní inspekci, finančák, pracovní úřad, kontroly navíc.

Dále je tu problém s lidmi – nedostatek kvalifikovaných. Ačkoli mzdy nejsou nízké, mají je vyšší, než si vydělá například skladník, ale lidi nejsou ochotní dělat venku tady ve vinohradech. Každá firma to řeší pomocí Ukrajinců a jak si kdo poradí. Problém tedy rozhodně není ve vzdálenosti, že by někde museli dojíždět, ale o komfortu práce.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Největším problémem je asi byrokracie. Neustále a často bohužel nesmyslné další výmysly, co musíme mít za evidence, co musíme dokládat, splňovat, dodržovat. To papírování je opravdu šílené, přijde mi, že půl času trávím u počítače. V tom mají výhodu velké podniky, které mají lidi jen na "papíry", ti ostatní se mohou věnovat jen své práci.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Aby byly dobré příjmy a mohli jsme lépe distribuovat své výrobky. Veterinární správa je přísná. Povolování nových výrobků a agenda je neuvěřitelná. Je to spousta šanonů. Farmu to trápí už tak 10, 15 let.

Byla by potřeba nižší daň na produkty. 15 % na DPH je hodně. Nižší daň by to usnadnila jak zemědělcům, mohli by více investovat, tak spotřebitelům, ceny by se nehnały tak vysoko. Daň z příjmu je 25 % z tržeb, co odevzdáváte státu, což je taky neskutečně vysoký pro farmy.

Největší problém pro rodinné farmy je daňová politika. Byrokracie je příliš vysoká. Pokud se farma potřebuje dynamicky rozvíjet, hází jim překážky na stavebním úřadě. To je věc, která hodně tlumí rozvoj farem.“

- 7. Pokud se věnujete i rostlinné výrobě, je půda ve vašem vlastnictví, nebo si ji pronajímáte? Pokud ji máte v pronájmu, máte strach z možnosti ztráty půdy/hospodářství (např. kvůli vykoupení developery)?**

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„35 ha vlastníme, 20 ha máme propachtováno. Ztrátu významného podílu propachtované půdy jsem zažil a bylo to velmi nepříjemné a komplikované, téměř existenční.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Rostlinné výrobě se nevěnujeme. Farma je v podstatě pro radost mimo pracovní dobu, takže nás to netrápí.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„99 % půdy je ve vlastním vlastnictví.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Máme 83 ha, z toho jeden je pouze náš. 17 ale máme od taťky. Strach nemáme, i kdybychom o nějaké přišli, zvládli bychom to.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Ne, tohle nás nikdy netrápilo.“

- 8. Ovlivňuje vás problematika s nízkými výkupními cenami produktů, nebo si je prodáváte sami?**

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Prodáváme sami finální výrobek.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Produkty, jen přebytky, si prodáváme sami. Jedná se o vajíčka v řádů desítek kusů za rok.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„100 % si prodáváme sami.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Veškeré seno i obilí změníme, tak nás nízké výkupní ceny netrápí. Cenu mléčných výrobků si stanovujeme sami.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„V malém měřítku nás nízké výkupní ceny ovlivňují. Ačkoli si výrobky prodáváme sami. Provozujeme rozvoz, který nám zajišťuje stabilní příjem. Řidič jezdí s autem podle objednávek trasu. Lidi si na rozvážková místa můžou jít vybrat produkty, většinou jich je v autě kolem šesti druhů navíc. V malém měřítku vozíme mléčné výrobky i do penzionů a restaurací.“

9. Provozujete tzv. prodej ze dvora? Co vás k tomu vedlo?

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Ano, přišlo nám to přirozené.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Málokdy se stane, že bychom ho provozovali. Vede nás k tomu nadbytek určeného produktu.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Na prodej máme vlastní obchody.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Prodej ze dvora nám přijde nejjednodušší a nepřirozenější způsob, jak prodat vlastní produkci. Stále prodáme 90 % z farmy, jen málo vozíme do obchodů.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Ano, ale jen v malé míře. Spíše se soustředíme na rozvozy.“

10. Jaká je podle Vás role farmáře na vesnici, jak může farmář a jeho rodinná farma přispívat k rozvoji venkova? Jak se to konkrétně daří Vám? Na co jste hrdí?

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Tak na tohle téma vycházejí celé knihy. Za mě snad spravovat svoji farmu a půdu tak nějak udržitelně, abych ji třeba mohl předat dětem, a nemuset se za nic stydět.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Role farmáře na vesnici není brána jako dříve, teď je to spíš tak, že lidé se mají na co jít podívat. Jelikož naše farma zahrnuje i koně, tak pořádáme jezdecké kroužky. Jsem hrdá, že to motivuje děti k pohybu a nesedí za počítačem doma.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Určitě hodně, ale veřejností není tak vnímán. Malý farmář to dělá ze srdce a dělá to dobře, nejen pro zisk, stará se o půdu o okolí svých polí a udržuje pěknou krajinu. Z pohledu

veřejnosti je to ale jen člověk, který jezdí s postřikovači a smrdí tam hnojem. Trochu se to změnilo, jak začaly farmářské trhy. Z mého pohledu je důležité, aby tady nebyla jen ta velká družstva. My ovšem na farmářské trhy nejezdíme, protože 2/3 jsou překupníci, podvodníci. Tváří se jako malí farmáři, prodávající své výrobky, ale skrývá se za tím velká firma. Ale to je jen můj odhad samozřejmě.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Rodinné farmy dělají práci s láskou. Starají se o pole, podle mého názoru, s odpovědností, aby vydrželo a sloužilo i dalším generacím. Narozdíl od velkých podniků, které jedou na zisk. Farmy jsou spjaty s místem, kde působí a mnozí se snaží udělat i něco pro obec a okolí. My chceme na jedné louce vysadit stromy, udělat sezení případně nějakou kapličku. Zatím ale statek obnovujeme, "dostali" jsem ho v dost zoufalém stavu. Z toho máme radost, ale přes hranice farmy se naše působení ještě nedostalo.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Pokud je farmář šikovný, má to velký přínos. Větší než u velkých družstev. Pokud se farmář začlení do společnosti na vesnici, mohou si být oboustranně k prospěchu. My spadáme rozlohou farmy pod dvě obce, jak je mlékárna a stáj velká. Proto komunikujeme s více působnostmi. Jde tedy hlavně o to začlenit se do společnosti na vesnici. Například nás teď vedení města poprosilo, jestli by se u nás na louce nemohla provozovat nějaká slavnost, tak jsme jim vyšli vstříc. Když vyjdeme vstříc, vyjde vstříc vedení města zase nám.“

Zároveň farmáři nabízí pracovní místa. My na farmě zaměstnáváme našeho souseda. Bohužel ale nemáme prostředky na to, abychom tímhle způsobem pomohli více a zaměstnali tu více takových lidí. Ačkoli by to celkovému provozu farmy prospělo. Pokud by na vesnici byly takové farmy dvě nebo tři, tak je to hned také o něčem jiném a víc to pomůže komunitě. Více lidí by pak nemuselo dojíždět daleko do města za prací.“

11. Proč jste se rozhodli k tomuto druhu práce?

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Vcelku náhodou, ve 23 letech jsme se odstěhovali z Prahy.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Byl to dcery sen, tak jsem jí ho chtěla splnit.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Jsme už osmá generace, vyrostli jsme v tom a byli k tomu vedeni od malička. Po revoluci se nám to jen rozšířilo.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„My jsme se dali na cestu zemědělství asi z důvodu příležitosti. Máme na pozemku bývalé JZD. Komunisté se zeptali dědy, zda chce na svém pozemku vystavět bytovku nebo teletník. Tak řekl raději teletník. Máme tady proto obrovskou budovu na 400 telat a další budovy. Manžel řekl, když přišel, že je škoda, aby tady chátraly a zůstaly nevyužité. Tat'ka měl

nějaké stroje a pole, tak manžel řekl, že zkusíme obdělávat těch pár hektarů a pořídíme si pár krav.

Původně při práci a pak se uvidí. Ale při práci se to nedalo pak už stíhat, tak jsme se do toho vrhli.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Důvod se měnil postupem času. Ale v minulosti to bylo kvůli mému dědovi, který farmařil. Ta variabilita úspěchu na farmě je zajímavá. Je potřeba si vše dát dohromady od krmení po genetiku a technologii ustájení. Není to o tom, že jednou zaberu a přijde odměna. Jde to po určitých krůčcích, úspěch není vidět hned, ale až za několik měsíců. Například teď jsme si vybírali nové bejčky, tak na produkci mléka se to projeví až za 36 měsíců. Je to investice do budoucna, a to mě na tom baví.“

12. Co si myslíte, že je vaší největší výhodou, jakožto rodinného podniku?

Farma Držovice, rozhovor poskytoval majitel pan Laušman:

„Snažíme se lidem ukázat, jak to na farmě chodí, odkud pochází poctivé jídlo a jak se vyrábí.“

Farma Kozovazy, rozhovor poskytovala majitelka paní Reinisch:

„Mohu se na svou rodinu 100 % spolehnout a vím, že vše bude tak jak má.“

Víno Hruška, rozhovor poskytoval majitel pan Hruška:

„Je to o důvěře, jménu, a péči o zákazníka. Například v supermarketu se zákazníkovi nevěnují vůbec, ale k nám mají lidé tendenci se vracet, protože k tomu mají vztah a není to jen takový nahodilý nákup. To vidím jako velkou přednost rodinného podniku.“

Ekofarma Útušice, rozhovor poskytovala majitelka paní Marunová:

„Naší největší výhodou spatřuji v samostatnosti, svobodě a vlastní odpovědnosti.“

Rodinná farma Mejsnar, rozhovor poskytoval majitel pan Mejsnar:

„Jako naši největší výhodou tedy vidím to, že si tady k tomu lidi vytvoří osobní vztah. Je to pak úplně o něčem jiném. Jak u zaměstnanců, tak i u zákazníků. Ve velkých družstvech se více mění lidi a jde to všechno jedním směrem. Zajišťujeme přímý prodej našich produktů, a to má na zákazníky také velký vliv.“

5.1 Shrnutí výsledků

Dotazováno bylo pět farmářů. Většina farmářů se, mimo svou hlavní působnost, zaměřuje na více činností pro větší diverzifikaci hospodářské činnosti či navýšení zisku. Farmáři se zaměřují na tyto činnosti: výroba mléčných výrobků, masná výroba, vinařství a agroturistika.

Ve všech případech je rodina důležitou pracovní a rozhodovací silou. Každý z hospodářů má však alespoň jednoho zaměstnance či brigádníka na výpomoc, ať už na stálo, sezónně nebo kvůli dočasné pracovní neschopnosti – mateřská a rodičovská dovolená. Většina farmářů se

shodla na tom, že najít spolehlivou pracovní sílu není jednoduché. Někteří farmáři tuto problematiku vidí jako jeden z velkých problémů, který ovlivňuje jejich hospodaření. Jak vypověděla paní Reinisch: „Najít spolehlivou pracovní sílu v tomto oboru je však velmi těžké. Svěřujete svým zaměstnancům životy zvířat, které zde máte.“. V zaměstnance zde rodina musí mít naprostou důvěru, aby jejich rodinný podnik vedli v jejich duchu. Paní Reinisch je toho názoru, že důvodem, proč je problém sehnat vhodného pracovníka, je i to, že nemohou nabídnout velké finanční ohodnocení. Pan Hruška je však opačného názoru, podle něj se jedná spíše o nepohodlí a neochotu pracovat venku.

Jako další překážky v tomto podnikání vidí farmáři nedostatek financí, to podle názoru pana Laušmana podpořila situace s koronavirem a válkou na Ukrajině, což také mohou být faktory, které napomohly ke snížení kupní síly zákazníků. Farma Kozovazy z finančních důvodů slouží spíše jako koníček při práci. Pro ostatní farmáře je tento druh podnikání hlavním příjmem. Paní Marunová uvedla: „Sice je to práce, kterou musíte dělat s láskou, hitparáda to není, ale užijeme se.“. Pan Hruška z vinařství Víno Hruška zase uvedl hranici pro uživení, kdy jsou výdělky z hospodaření dostatečné pro uživení – dle jeho názoru je to pro vinaře od pěti do deseti hektarů půdy.

Dále zemědělské podnikatele trápí složitá byrokracie. Podle paní Marunové je zákonných náležitostí, které se musí dokládat, splňovat a dodržovat, příliš mnoho. Rodinnou farmu Mejsnar tento problém trápí 15 let. I podle ostatních farmářů je administrace nadměru. Přibývající evidence, která jim přidělová práci, je příliš složitá v porovnání s dřívější dobou. Jak uvedl pan Hruška, mnohdy musí totožné papíry dělat pro více různých úřadů, jelikož každý typ produkce má svůj úřad. Paní Marunová zase zmínila, že půlku času stráví u počítače kvůli papírování. Jelikož se na menších rodinných farmách většinou o administrativu starají sami, farmáři mají pocit, že je toho na ně moc a zákonné náležitosti jim ubírají prostor pro péči o své hospodářství. Zároveň by farmářům pomohlo menší zdanění. Pan Mejsnar uvedl, že by pro farmáře byla potřeba nižší daň na produkty, a hlavně nižší daň z příjmu. Pro malé farmy jsou částky, které se odevzdávají státu, příliš vysoké. Nižší daň by, podle pana Mejsnara, pomohla jak zemědělcům, protože by mohli více investovat, tak i spotřebitelům, protože by se ceny nehnaly tak vysoko. Zároveň by podle něj byla potřeba bezplatná linka, kam farmář zavolá s problémem a zaměstnanci příslušného úřadu mu poradí, případně někoho pošlou na farmu problém vyřešit. Veškeré poradenství je ale potřeba si zaplatit a nikoho malý soukromník příliš nezajímá, jelikož nemá takové obraty. Podpora ze strany státu je podle farmářů nedostatečná. Pan Mejsnar se vyjádřil, že už rezignoval, že se něco změní. O podpoře se mluví již dlouho, ale stále se nic nezměnilo. Paní Marunová by, spíše než ze strany státu, očekávala radu z praxe od jiného farmáře. Podle jejího názoru tu však všichni farmáři mezi sebou vidí jen konkurenci, a proto nejsou ochotní s čímkoliv pomoci. Uvedla i příklad, že v Německu má jeden zemědělec např. kombajn a druhý pluh, takže si vše vzájemně půjčují, u nás je realita jiná a každý si musí poradit sám. Další zmiňovaný problém je ten, že je na farmáři hospodářství závislé, zvláště pokud chová zvířata, takže nemůže nikam na delší dobu odjet.

Důležitým faktorem pro rozvoj rodinné farmy je generační posloupnost, jak uvedli všichni dotazovaní farmáři. Je tomu tak především kvůli zachování rodinné tradice, ať už dlouholeté, nebo nové. Mnoho potomků je tedy k pokračování rodinného podniku vychováváno od mala.

Nejčastěji pobírané dotace jsou dotace spojené s jednotnou žádostí. Tyto dotace si farmáři zvládají zařídit sami a podle pana Mejsnara jsou přehledně zpracovány na Portálu

Farmáře. Farma Kozovazy nepobírá žádné dotace, vzhledem ke své velikosti a skutečnosti, že hospodaření slouží spíše jako koníček k práci. Ostatní dotazovaní farmáři si jsou schopni i přes složitou administraci dotace obstarat sami.

Pro většinu farmářů je při provozu rodinné farmy přirozené si své produkty prodávat sami. Ve většině případů se jedná převážně o tzv. prodej ze dvora, pan Mejsnar se na své farmě soustředí spíše na vlastní rozvoz výrobků a pan Hruška si zřídil své obchody na prodej. Ekofarma Útušice malé množství výrobků dováží do obchodů, farma Držovice část produktů prodává na farmě a část distribuují do obchodů např. i po Praze a Rodinná farma Mejsnar v menší míře rozváží do penzionů nebo restaurací. Pan Mejsnar zmínil, že je v malém měřítku trápí nízké výkupní ceny produktů, ačkoli si veškeré produkty prodávají sami. Ostatní farmáři nepociťují, že by je tato problematika ovlivňovala.

Všichni dotazovaní farmáři vidí v provozu rodinných farem velký přínos pro společnost a rozvoj venkova. Pro většinu hospodářů je důležitým faktorem, že se tato činnost dělá s láskou, respektem k prostředí a úctě k budoucím generacím. Rodinní farmáři hospodaří tak, aby předali svůj odkaz nejen svým potomkům, ale i společnosti. Farmáři se podle pana Hrušky snaží svou práci dělat dobře a pečovat o půdu i okolní krajinu. Veřejností však nejsou vnímáni příliš pozitivně, ačkoli je jejich činnost a zachování malých farmářů velmi důležité. Velké podniky své působení soustředí jen na zisk, jak uvedla paní Marunová. Podle jejího názoru jsou farmy spjaty s místem své působnosti a mnohdy se snaží něco udělat i pro obec a okolí. Například na Ekofarmě Útušice plánují vysázet stromy na louce a udělat sezení pro lidi, případně postavit kapličku. I pan Mejsnar je názoru, že menší farmy a jejich činnosti mají větší přínos, než je tomu u velkých družstev, pokud je farmář šikovný. Farmář by se zároveň měl začlenit do společnosti na vesnici a komunikovat s její působností, aby si mohli být oboustranně k prospěchu. Dle jeho názoru, pokud vyjde farma vstříc městu, vyjde příště zase město vstříc farmě. Pan Mejsnar uvedl příklad, kdy povolil vedení města, aby u něj na louce mohla být pořádána tradiční kulturní akce – vesnická slavnost. Jelikož Rodinná farma Mejsnar svou rozlohou spadá pod dvě obce, snaží se udržovat dobré vztahy a komunikovat s oběma působnostmi. Další faktor, který farmář vidí jako přínos pro rozvoj venkova, je poskytování pracovních příležitostí. Pan Mejsnar zaměstnává svého souseda. Bohužel však na farmě nemají finanční prostředky, aby tímto způsobem pomohli více, i když by to jejímu provozu prospělo. Pokud by však na vesnici byl větší počet takových farem, mohlo by to místní komunitě pomoci více, podle jeho slov. Názor pana Laušmana na roli farmáře na vesnici je takový, že by měl svoji půdu spravovat udržitelně a tak, aby ji mohl předat dětem a nemusel se za nic stydět. Paní Reinisch vidí jako největší přínos rodinné farmy, že se lidé mají na co jít podívat, odpočinout si od města a počítačů a poznat něco nového. Role farmáře na vesnici podle paní Reinisch však už není brána tak, jako tomu bylo dříve. Lidí zajímají spíše vlastní zážitky než význam, který toto hospodaření přináší. Podle pana Hrušky se však pohled na farmáře trochu změnil s příchodem farmářských trhů, ačkoli tam, dle jeho názoru, jsou většina prodávajících překupníci prodávající výrobky velkých firem.

Strach ze ztráty propachtované půdy má pan Laušman na farmě Držovice. Rozloha pozemku je zde 55 hektarů, z toho 20 ha mají propachtovaných. V minulosti o významný podíl půdy přišli a bylo to pro ně téměř existenční. Na Ekofarmě Útušice z celkové rozlohy vlastní pouze jeden hektar (17 ha mají od rodiny), věří však, že i v případě ztráty části půdy by to pro ně existenční nebylo. Farma Kozovazy slouží spíše jako koníček k práci, takže je strach ze

ztráty půdy netrápí. Pan Mejsnar se tímto problémem nikdy nezaobíral a pan Hruška má téměř veškerou půdu ve svém vlastnictví, takže jej to taktéž netrápí.

Ekofarma Útušice v roce 2019 a 2021 vyhrála ocenění Regionální potraviny Plzeňského kraje za kozí mléko a kozí mléko s borůvkou. Farma Držovice získala ocenění Regionální potravina Ústeckého kraje za kozí a kravský sýr, Regionální značku Českého středohoří za výrobky z kozího mléka a Potravinu z kraje Přemysla Oráče za kozí mléko. Rodinná farma Mejsnar má ocenění Regionální produkt Krkonoše.

6 Diskuze

Na základě strukturovaných rozhovorů s rodinnými farmáři měl být zjištěn význam a vliv rodinných farem z hlediska venkovského prostoru. Dále mělo být zjištěno jejich postavení ve společnosti i vůči státu.

Bednaříková (2015) ve své studii uvedla, že venkov je ideálním prostředím pro život i práci a zároveň pro rozvoj cestovního ruchu. Toto tvrzení mohou potvrdit činnosti působení a životní styl rodinných farmářů. Někteří z dotazovaných farmářů se přestěhovali z města na venkov v průběhu manželství a následně zde založili rodinu. Podle Matthews et al. (2000) je na základě jejich studie venkov místem, kde mohou děti bezpečně vyrůstat. To může být důvod, který přispívá ke stěhování lidí na venkov pro založení rodinného života mimo ruch velkoměsta. Dva z dotazovaných farmářů si pro společný život zvolili venkovské prostředí, kde založili rodinu a začali budovat své hospodářství.

Čtyři z dotazovaných farmářů diverzifikují své činnosti působnosti. Farmáři se ve většině případů věnují hlavnímu zaměření a k tomu ještě vedlejší zemědělské nebo nezemědělské činnosti, jako například agroturistice. Nezemědělským činnostem se věnují: Víno Hruška se zaměřuje primárně na vinařství a vedle této hlavní činnosti provozuje vinařskou agroturistiku a vyjížďky na koních, Ekofarma Útušice se věnuje produkci mléčných výrobků a od roku 2021 začala provozovat kurzy jízdy na koních, možnost ustájení koní a letní tábory, farma Kozovazy se věnuje čistě nezemědělským činnostem na svém hospodářství. Diverzifikace činností provozovaných na rodinných farmách může být zapříčiněna důvody, které uvádí studie FAO (2014); u většiny rodinných farem, zvláště těch menších, tvoří zemědělství pouze jeden z mnoha zdrojů příjmu. Pozemky těchto farem mnohdy nezajišťují dostatečný příjem, proto se zapojují do různorodých nezemědělských činností pro zajištění většího příjmu. Veljković a Bročić (2017) jsou názoru, že nezemědělské aktivity, jako je např. agroturistika, mají pozitivní vliv na venkovskou ekonomiku a napomáhají tak k rozvoji venkova a jeho komunit. Tyto činnosti mají zároveň pozitivní vliv na prosperitu rodinných farem, jelikož je příjem zajištěn z více zdrojů. Podle Salvioni et al. (2020) je diverzifikace činností zemědělských farem na nezemědělské činnosti výnosná strategie pro zajištění vyšších příjmů. S tímto názorem souhlasí ve své studii i Pilař et al. (2012), Boncinelli et al. (2016) a Santa-Cruz Arévalo (2022). Boncielli et al. (2016) zároveň uvádí, že diverzifikace činností může snižovat rizikovitost

a přinášet nové tržní příležitosti. Santa-Cruz Arévalo (2022) se domnívá, že turistické činnosti na venkově podporují vedle ekonomické i environmentální udržitelnost a mohou zlepšovat podmínky pro kvalitnější život.

Farma Kozovazy svými příjmy nezajišťuje dostatečné prostředky na živobytí, proto má paní majitelka i druhou práci. Studie od Mistra et al. (2004), která uvádí, že pokud farma nezajišťuje rodině odpovídající životní úroveň, hospodáři si příjmy doplňují z jiných zdrojů, například prací mimo farmu, se jeví jako odpovídající.

Výrok ASZ ČR (©1998-2023), že rodinné hospodaření se zakládá na zodpovědném přístupu ke své farmě a celkově oblasti své působnosti s ohledem na budoucí generace, kterým farmáři svůj podnik chtějí předat v prosperujícím stavu, potvrzuje postoj pana Laušmana, který uvedl, že se podle něj má farmář o svou farmu a půdu starat udržitelně a tak, aby ji mohl předat

dětem a nemusel se za nic stydět. Tento názor koresponduje i s přístupem paní Marunové, podle které by se měl farmář starat o své pole odpovědně, aby mohlo sloužit i dalším generacím. V tom vidí hlavní rozdíl mezi rodinnými farmáři a velkými podniky, které se o životní prostředí nestarají. Rodinní farmáři jsou, podle názoru paní Marunové, spjati s místem své působnosti. Na Ekofarmě Útušice proto mají v plánu zvelebit okolní prostředí vysázením stromů, postavením sezení a případně kapličky na louce. Stanoviska pana Laušmana i paní Marunové jsou zároveň v souladu se studií od Fuetsch (2022), podle které rodinní farmáři zachovávají kulturní krajinu mimo jiné i péčí o půdu.

Téměř všechny dotazované farmy dodržují ekologické postupy, jako je napomáhání k zachování biologické rozmanitosti, udržování trvalých travních porostů a hospodaření alespoň na části rozlohy pozemku v ekologickém zájmu. Vzhledem k těmto postupům odebírají tyto farmáři dotaci greening – platbu pro zemědělce dodržující zemědělské postupy příznivé pro klima a životní prostředí. Potvrzují tím tedy často zmiňovaný fakt, že rodinné farmy svým udržitelnějším a šetrnějším hospodařením mají příznivý vliv na životní prostředí. Ve svých studiích se na významu rodinného hospodaření s ohledem na kvalitu životního prostředí shodli tyto autoři: FAO a IFAD (2019), Vapnek a Boaz (2021) a Davidova a Thomson (2014).

Rodinné farmy napomáhají ke snižování nezaměstnanosti a jsou důležitou složkou venkovské ekonomiky. Na farmě Držovice je zaměstnáno šest pracovníků, farma Kozovazy má jednoho brigádníka, pan Hruška zaměstnává na vinohradech zhruba 15 lidí, paní Marunová sezónně a v době pracovní neschopnosti zaměstnává jednu místní studentku a pan Mejsnar zaměstnává svého souseda jako řidiče a v případě potřeby ještě jedno brigádníka. Poskytování pracovních příležitostí rodinnými farmáři může mít vliv k napomáhání zmírnění chudoby zprostředkováním práce v zemědělských i nezemědělských oblastech. To taktéž potvrzuje publikace FAO (2014), která uvádí, že malé rodinné farmy napomáhají zmírňovat chudobu tím, že vytvářejí pracovní příležitosti, i mimo zemědělství, prostřednictvím rozvoje venkova.

Davidova a Thomson (2014) uvedli, že rodinné farmy se mohou potýkat s nedostatkem pracovní síly, vzhledem k dostupnosti lépe placených a snadněji dostupných pracovních míst. S touto problematikou se farmy vypořádávají například sezónními pracovníky i z řad přistěhovalců. Toto tvrzení potvrdily názory farmářů, kteří zmínili, že problematika nedostatku kvalifikovaných pracovníků se jich v rámci jejich hospodaření také týká. Na farmě Kozovazy jsou názoru, že je to z důvodu nedostatečného finančního ohodnocení a fyzické náročnosti práce. Pan Hruška je však názoru, že v tomto ohledu nehrají peníze ani vzdálenost tolik rolí. Podle něj je hlavním problémem náplň práce venku. Pan Hruška zároveň zmínil, že firmy tento nedostatek zaměstnanců často řeší pomocí cizinců, čímž potvrzuje tvrzení od Davidova a Thomsona (2014), že farmy si najímají sezónní pracovníky i z řad přistěhovalců. Tvrzení, že nedostatek pracovníků je z důvodu nabídky lépe placených a dostupnějších míst však na základě své výpovědi odmítá. Nedostatek pracovních sil v zemědělství může potvrdit i studie od European Commission (2022), která uvádí, že zaměstnanost v českém zemědělství je stále nižší než průměr v EU, ačkoli se prý zvyšuje.

Jak uvedli Bélières et al. (2015), rozlišovat můžeme formy organizace rodinného zemědělství na rodinné a firemní zemědělství – podle zapojení rodinné nebo placené pracovní síly. V rodinné formě se spoléhá převážně na rodinnou práci, kdy nerodinná pracovní síla je využívána jen minimálně. Rodina a zemědělský podnik jsou úzce propojené. Tomuto tvrzení odpovídá Ekofarma Útušice, kde sezónně a v době pracovní neschopnosti zaměstnávají

jednoho brigádníka; Farma Kozovazy má jednoho brigádníka na výpomoc; Rodinná farma Mejsnar do prvovýroby a zpracování zahrnuje výhradně členy rodiny a zaměstnávají jednoho pracovníka jako řidiče a v případě potřeby ještě jednoho brigádníka. Farma Držovice odpovídá firemní formě zemědělství s prvky rodinné formy. Víno Hruška se se svým hospodářstvím řadí spíše do firemní formy zemědělství, která je více orientovaná do tržní sféry. Zaměstnáno je na vinohradech kolem 15 zaměstnanců a přes 50 se jich stará o prodej výrobků.

Pro rodinné farmy je zároveň velmi důležitá ochota mladší generace pokračovat v rodinné tradici. Pan Mejsnar zmínil, že toto podnikání je bez nástupců těžké a on sám prý začal hospodařit kvůli rodině a byl by tedy rád, kdyby v této tradici jeho děti pokračovaly. I ostatní farmáři souhlasili s tvrzeními, že je pro ně důležité pokračování jejich potomků. Důležitost nástupnictví potvrzují ve své studii Mistra et al. (2004), kteří píší, že mezigenerační přenos je otázkou přežití rodinných farem. Šimpachová Pechrová (2017) zase píše, že generační obnova je významná pro udržitelné hospodaření s půdou a produkcí potravin.

Na základě zjištěných informací od farmářů se mi potvrdilo, že jsou rodinní farmáři důležitou složkou pro rozvoj venkova a významnou součástí tradiční venkovské kultury. Souhlasím tedy se studií od Davidova a Thomsona (2014), ze které mimo jiné vyplývá, že rodinné farmy bývají významnou součástí kulturního dědictví venkova, jako mohou být různé venkovské zvyklosti, tradiční hudba nebo kuchyně. Jeden z dotazovaných farmářů, pan Mejsnar, přispívá k podpoře tradiční venkovské kultury tak, že své pozemky poskytuje pro pořádání venkovských slavností. Zároveň i zaměstnává svého souseda, stejně jako tomu je u Ekofarmy Útušice, kam jim chodí sezónně vypomáhat místní studentka.

Podle studie Ciaian et al. (2012) jsou ceny zemědělské půdy pro menší zemědělce nedosažitelné, proto je většina zemědělců, zvláště těch menších, nucena si ji pronajmout. Konkurenci však mají ve velkých podnicích a investorech, kteří o zemědělské pozemky také usilují. Tato problematika se z dotazovaných farmářů týká farmy Držovice, zde mají propachtovaných 20 ha z celkových 55, v minulosti prý o velkou část půdy přišli a téměř to pro ně znamenalo konec tohoto podnikání. Ekofarma Útušice hospodaří na 83 ha, ze kterých je jeden hektar v jejich vlastnictví (17 ha mají od rodiny), možná ztráta půdy by pro ně však podle názoru paní Marunové existenční nebyla.

Marco Sánchez (FAO 2021) se vyjádřil, že rodinná farma může být jak malá, tak i velmi velká. Je proto důležité nezaměňovat termín rodinná farma s termínem malá farma. S tímto tvrzením souhlasí i Lowder et al. (2016) a tajemník ASZ ČR Jaroslav Šebek, citovaný Kristýnou Vobeckou (2018). Ve většině rozhovorů však farmáři používali výraz rodinná farma a malá farma jako totožný. V této oblasti se tedy výroky farmářů neshodují s literární rešerší. Shodují se pouze s výrokem Bélières et al. (2015), kteří uvádí, že jsou rodinné farmy spojovány s malou velikostí, ačkoli to prý není správné kritérium pro rozlišování. Může to být zapříčiněno tím, že tito farmáři vidí v malých podnicích, jako jsou například rodinné farmy, přínos pro společnost a životní prostředí, oproti velkým družstvům, které přizpůsobují své činnosti spíše výdělku než životnímu prostředí.

7 Závěr

Předmětem této bakalářské práce bylo posoudit vliv rodinných farem z hlediska rozvoje venkova a krajiny.

Zemědělství je jedním z hlavních faktorů, který zásadně ovlivňuje kvalitu životního prostředí a venkovských oblastí. Z tohoto důvodu nabývají rodinné farmy důležitého významu, vzhledem ke svému šetrnějšímu přístupu k hospodaření. Rodinné farmy jsou považovány za hlavní zemědělské i potravinové producenty a svými činnostmi mají pozitivní vliv na ekonomické, sociální i environmentální faktory. Významné jsou pro zachování a rozvoj venkovských oblastí, komunit i ekonomiky, a díky udržitelným přístupům i pro životní prostředí.

Mezigenerační obnova je pro rodinné farmy otázkou přežití. Venkov může být pro mladé lidi a jejich budoucí rodinný život atraktivní tím, že je venkovský životní styl spojován s nerušeným a bezpečným místem pro výchovu dětí. Avšak stále tu jsou negativní faktory, jako je nejistota a špatná dostupnost do práce, zhoršená mobilita mezi venkovem a městem a menší nabídka pracovních příležitostí, proto zájem mladých lidí o život na venkově, a tudíž i o zemědělství, klesá. Důležité je se tedy více zaměřit na podporu příchodu mladých lidí na venkov a jejich motivaci k zemědělství. Rodinné farmy v tomto ohledu mohou pomoci, musí však být dostatečně podporovány.

Výsledky ze strukturovaných rozhovorů s vybranými rodinnými farmami ukázaly, že těmto farmářům záleží na prostředí, ve kterém se jejich hospodářství nachází, a vidí velký význam v činnostech rodinných farem a drobných hospodářů. V jejich vlastním zájmu je snaha o zvelebování krajiny v místě působnosti a vytvoření prostoru, kam se lidé budou rádi vracet. Své působení vnímají jako odkaz pro budoucí generace, případně i úctu k předkům.

Tato práce potvrdila důležitost generační obnovy rodinných farem, a to jak z hlediska farmářů s ohledem na zachování rodinné tradice, tak i udržitelného hospodaření.

Pro zachování rodinných farem a jejich pozitivních vlivů je potřeba jim poskytovat podporu ze strany státu, jelikož mnohdy nemají prostředky, aby okolnímu prostředí a společnosti pomohly ve větší míře. Povinných zákonitostí je pro malého soukromníka mnoho a nejsou ucelené, jelikož musí stejné náležitosti odevzdávat na více různých úřadech. Na základě získaných informací během této práce by důležitou pomocí pro rodinné farmáře bylo usnadnění administrativy, aby mohli věnovat více času svému hospodářství a možnému rozvoji.

Po finanční stránce farmářům mohou pomoci různé dotační programy, týkající se přímo zemědělství nebo rozvoje venkova. V mnoha případech je však nutná jejich novelizace, aby byla zajištěna větší finanční podpora menším zemědělským podnikům. Podporu rodinných farem by mohlo usnadnit ukotvení definice rodinné farmy zákonem, které je již v jednání s Vládou České republiky. Inspirace v legislativní podpoře rodinných farem může být čerpána u ostatních států Evropské unie, například Francie a Slovensko, které mají zákonem definovanou rodinnou farmu již několik let.

8 Literatura

Ana MI. 2017. Ecotourism, agro-tourism and rural tourism in the european union. *Cactus Tourism Journal* **15**:6-15.

Assemblée nationale. 2014. LOI n° 2014-1170 du 13 octobre 2014 d'avenir pour l'agriculture, l'alimentation et la forêt. Texte n° 1. *Journal Officiel de la République Française*. France. Available from: https://www.legifrance.gouv.fr/download/file/Sxg3EgwOTTiCEosIFw974wlgj8aUOv1MZCf1HPdWY3s=/JOE_TEXTTE.

Bednaříková Z. 2009. History and instruments of rural development policy in the Czech republic. *Regionální studia* **2009**:34-42.

Bednaříková Z. 2015. Evaluation Of The Impacts Of Rural Development Policy Measures On The Local Economy In The Czech Republic. *Prague Economic Papers* **24**:416-433. DOI: 10.18267/j.pep.545.

Bélières JF, Bonnal P, Bosc PM, Losch B, Marzin J, Sourisseau JM. 2015. Family Farming Around the World: Definitions, contributions and public policies. *A savoir: AFD*. ISSN: 2105-553X.

Binek J, Svobodová H. 2011. Rozvoj venkova a rozvoj regionů: Společná zemědělská politika a regionální politika na jednom hřišti. *Regionální studia* **3**:1-13. ISSN: 1803-1471.

Blondeau S, Korzenszky A. 2022. Family farming. *Legal Brief 8*. Food and Agriculture Organization, Rome. ISBN: 978-92-5-136013-2.

Boncinelli F, Bartolini F, Casini L, Brunori G. 2016. On farm non-agricultural activities: geographical determinants of diversification and intensification strategy. *Letters in Spatial and Resource Sciences* **10**: 17-29. DOI: 10.1007/s12076-016-0168-4.

Ciaian P, Kancs A, Swinnen J, Van Hereck K, Vranken L. 2012. Key Issues and Developments in Farmland Rental Markets in EU Member States and Candidate Countries. *Factor Markets Working Paper* **13**:1-29. ISBN: 978-94-6138-151-4.

Ciaian P, Kancs A, Swinnen J, Van Hereck K, Vranken L. 2012. Key Issues and Developments in Farmland Rental Markets in EU Member States and Candidate Countries. *Factor Markets Working Paper* **12**:1-34. ISBN: 978-94-6138-150-7.

Coopmans I, et al. 2020. Policy directions to support generational renewal in European farming systems. *EuroChoices* **19**:30-36. DOI: 10.1111/1746-692X.12282.

ČSÚ. 2007. Rozvoj venkova ve Středočeském kraji v letech 2000 až 2006. Oddělení regionálních analýz a informačních služeb Středočeský kraj, Český statistický úřad. ISBN: 978-80-250-1576-6.

ČSÚ. 2009. Postavení venkova v Ústeckém kraji. Oddělení regionálních analýz a informačních služeb Ústí nad Labem, Český statistický úřad. ISBN: 978-80-250-1938-2.

Davidova S, Thomson K. 2014. Family Farming in Europe: Challenges and Prospects. European Parliament. DOI: 10.2861/55145.

Dehrashid AA, Bijani M, Valizadeh N, Dehrashid HA, Nasrollahizadeh B, Mohammadi A. 2021. Food security assessment in rural areas: evidence from Iran. *Agriculture & Food Security* **10**:1-18.

European Court of Auditors. 2010. Implementation of the Leader Approach for Rural Development. Special Report No 5. Publications Office of the European Union, Luxembourg. ISBN: 978-92-9207-883-6.

European Court of Auditors. 2022. LEADER and community-led local development facilitates local engagement but additional benefits still not sufficiently demonstrated. Publication Office of the European Union, Luxembourg. ISBN: 978-92-847-8093-8.

FAO, IFAD. 2019. United Nations Decade of Family Farming 2019-2028: Global Action Plan. Food and Agriculture Organization, Rome. ISBN: 978-92-5-131472-2.

FAO. 2014. Innovation in family farming. Food and Agriculture Organization, Rome. ISBN: 978-92-5-108536-3.

Fuetsch E. 2022. Innovation in Family Farms: The Roles of the Market, the Family, and Farm Performance. *Journal of Small Business Strategy* **32**:83–103.

Garner E, De La O Campos AP. 2014. Identifying the family farm: An informal discussion of the concepts and definitions. Food and Agriculture Organization, Rome.

Goodison P. 2011. EU's Common Agricultural Policy (CAP): Tools Protecting European Farmers. South Centre. Available from: https://www.southcentre.int/wp-content/uploads/2013/07/AN_AG13_EUs-common-Agricultural-Policy_EN.pdf.

Gorgoňová Š. 2018. Rodinné farmy u nás a v Evropě. *Fórum ochrany přírody* **3/2018**:31-33.

Horská P, Musil J, Maur E. 2002. Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa. Paseka, Praha. ISBN: 80-7185-409-3.

- Kocourek J. 2007. *Zemědělské zákony*. EUROUNION Praha, s. r. o., Praha. ISBN: 978-80-7317-061-5.
- Konečný O. 2018. The Leader Approach Across The European Union: One Method Of Rural Development, Many Forms of Implementation. *European Countryside* **11**:1-16. DOI: 10.2478/euco-2019-0001.
- Labianca M, Valverde FN. 2019. Depopulation and aging in rural areas in the European Union: practices starting from the LEADER approach. DOI:10.1285/i26113775n3p223.
- Lane B, Weston R, Davies N, Kastenholtz E, Lima J, Majewski J. 2013. Industrial heritage and agri/rural tourism in Europe: a review of their development, socio-economic systems and future policy issues. Publications Office. ISBN: 978-92-823-4183-4.
- Lošťák M, Hudečková H. 2010. Preliminary impacts of the LEADER+ approach in the Czech republic. Czech University of Life Sciences, Czech Republic. DOI: 10.17221/27/2010-AGRICECON.
- Lowder SK, Sánchez MV, Bertini R. 2021. Which farms feed the world and has farmland become more concentrated? *World Development* **142**:1-15.
- Lowder SK, Skoet J, Raney T. 2016. The Number, Size, and Distribution of Farms, Smallholder Farms and Family Farms Worldwide. *World Development* **87**:16-29.
- Matthews H, Taylor M, Sherwood K, Tucker F, Limb M. 2000. Growing-up in the countryside: children and the rural idyll. *Journal of Rural Studies* **16**:141-153.
- Ministerstvo zemědělství. 2017. *Adaptace zemědělství na změny klimatu v podmínkách ČR: souhrn aktuálních informací*. Obor environmentální a ekologického zemědělství, Ministerstvo zemědělství. ISBN: 978-80-7434-388-9.
- Mishra AK, El-Osta HS, Johnson JD. 2004. *Succession In Family Farm Business: Empirical Evidence From The U.S. Farm Sector*. American Agricultural Economics Association. DOI: 10.22004/ag.econ.20114.
- Národná rada Slovenskej republiky. 2022. Zákon č. 494/2022 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony in Zbierka zákonov Slovenskej republiky. Slovenská republika.
- Nemes G. 2005. *The politics of rural development in Europe*. Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences Budapest. ISBN: 963 9588 44 X.
- Nurm K. 2015. *Land grabbing – a warning for Europe and a threat to family farming*. European Economic and Social Committee.

OECD. 2020. Rural Well-being: Geography of Opportunities. OECD Publishing, Paris. ISBN: 978-92-64-84916-7.

Parlament České republiky. 1997. Zákon č.252/1997 Sb., o zemědělství. Page 4826 in Sbíрка zákonů České republiky, částka 85/1997. Česká republika. Available from: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1997-252>.

Parlament České republiky. 2000. Zákon č.242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů. Page 3499 in Sbíрка zákonů České republiky, částka 73/2000. Česká republika. Available from: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-242>.

Pe'er G, Lakner S. 2020. The EU's Common Agricultural Policy Could Be Spent Much More Efficiently to Address Challenges for Farmers, Climate, and Biodiversity. *One Earth* **3**:173-175.

Pilař L, Pokorná J, Balcarová T, Hron J. 2012. Factors Determining the Entry of Agricultural Farms into Agritourism. *Agris on-line Papers in Economics and Informatics* **4**:59-65.

Pollermann K, Aubert F, Berriet-Sollic M, Laidin C, Lépicier D, Vu Pham H, Raue P, Schnaut G. 2020. Leader as a European Policy for Rural Development in a Multilevel Governance Framework: A Comparison of the Implementation in France, Germany And Italy. *European Countryside* **12**:156-178. DOI: 10.2478/euco-2020-0009.

Pšenčík J, Kouřilová J, Sedláček J. 2010. Analýza dotací v soukromém sektoru na bázi podniku. *Acta Oeconomica Pragensia* **18**:58-71. DOI: 10.18267/j.aop.317.

Sabillón BH, Bentaya MG, Knierim A. 2021. Measuring farmer's well-being: Influence of farm-level factors on satisfaction with work and quality of life. *Journal of Agricultural Economics* **73**:452-471. DOI: 10.1111/1477-9552.12457.

Salvioni C, Henke R, Vanni F. 2020. The Impact of Non-Agricultural Diversification on Financial Performance: Evidence from Family Farms in Italy. *Sustainability* **12**:1-14. Available from: <https://doi.org/10.3390/su12020486>.

Santa-Cruz Arévalo JE, Apaza-Panca CM, Apaza-Apaza S. 2022. Agritourism: Alternative for sustainable rural development. *Dominio de las Ciencias* **6**:207-227. DOI:10.23857/dc.v6i5.1596.

Scown MW, Brady MV, Nicholas KA. 2020. Billions in Misspent EU Agricultural Subsidies Could Support the Sustainable Development Goals. *One Earth* **3**:237-250.

Shucksmith M. 2010. How to promote the role of youth in rural areas of Europe? European Parliament.

Svobodová H, Konečný O, Binek J, Chabičovská K, Holeček J, Galvasová I, Věžník A, Hynek A. 2011. Synergie ve venkovském prostoru. GaREP, spol. s r.o., Brno. ISBN: 978-80-904308-8-4.

Szerletics Á, Jámboř A. 2021. The Economic impacts of direct payments on agricultural income – A Literature Review. *Competitio* **19**:1-23. DOI: 10.21845/comp/2020/1-2/2.

Šimpachová Pechrová M. 2017. What is the motivation and barriers for young people to enter the agricultural sector? RELIK 2017.

Vapnek J, Boaz P. 2021. Legislative and regulatory frameworks for family farming. FAO legal papers, no. 108. Food and Agriculture Organization, Rome. ISBN: 978-92-5-135009-6.

Vavřina J, Basovníková M. 2015. Competitiveness of Family Farms in the Czech Republic in the Context of EU Common Agricultural Policy 2014+. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* **63**:2171-2178. DOI: 10.11118/actaun201563062171.

Veljković B, Bročić Z. 2017. Agrotourism and rural development. Available from: https://www.researchgate.net/publication/320077410_AGRITOURISM_AND_RURAL_DEVELOPMENT.

Věžník A, Konečný O, Svobodová H. 2011. Analýza dotačních možností zemědělců ČR. *Grafické informace* **13**:1-8.

Vláda České republiky. 2019. Nařízení vlády č. 330/2019 Sb., o podmínkách provádění navazujících agroenvironmentálně-klimatických opatření. Page 3354 in *Sbírka zákonů České republiky, částka 140/2019*. Česká republika.

Vláda České republiky. 2023. Programové prohlášení vlády České republiky: Leden 2022, ve znění revize 03/2023. Praha. Available from: <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/Aktualizovane-Programove-prohlaseni-vlady-.pdf>.

Elektronické zdroje

ASZ ČR. ©1998-2023. Co je to rodinná farma. Asociace soukromého zemědělství ČR. Available from: <https://www.asz.cz/o-asz/rodinna-farma/co-je-rodinna-farma/> (accessed October 2022).

ASZ ČR. 2016. Rodinné firmy čeká revoluční změna. Asociace soukromého zemědělství ČR. Available from: <https://www.asz.cz/clanek/3448/rodinne-firmy-ceka-revolucni-zmena/> (accessed October 2022).

ČSÚ. 2009. Postavení venkova v krajích ČR. Odbor informačních služeb, Český statistický úřad. Available from: https://www.czso.cz/csu/czso/postaveni_venkova_v_krajich_cr (accessed March 2023).

Deloitte Private. 2018. Nástupnictví rodinných firem: Plánovací proces od A do Z. Deloitte Česká republika. Available from: <https://www2.deloitte.com/cz/cs/pages/deloitte-private/articles/planovani-nastupnictvi-je-proces-nikoliv-jednorazova-zalezitost.html> (accessed March 2023).

Dvořáková V. 2017. Hospodářství rodinné zemědělské. Sociologická encyklopedie. Available from: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hospod%C3%A1%C5%99stv%C3%AD_rodinn%C3%A9_zem%C4%9Bd%C4%9Blsk%C3%A9 (accessed October 2022).

Economic Research Service. 2021. USDA. Common Agricultural Policy. Available from: <https://www.ers.usda.gov/topics/international-markets-u-s-trade/countries-regions/european-union/common-agricultural-policy/> (accessed March 2023).

European Commission. 2020. Direct payments to agricultural producers – graphs and figures: Financial year 2019. Agriculture and Rural Development. Available from: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2020-10/direct-aid-report-2019_en_0.pdf.

European Commission. 2022. Factsheet on 2014-2022 Rural Development Programme for the Czech Republic. Available from: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2022-11/rdp-factsheet-czech-republic_en.pdf?fbclid=IwAR2SMmFuTuOGNRr71YwKdka_waxxWr4ZRk8qUctLQEd7QefE2NhY2O30f5A.

European Commission. 2022. Common Agricultural Policy for 2023-2027: 28 CAP Strategic Plans at a Glance. Agriculture and Rural Development. Available from: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2022-12/csp-at-a-glance-eu-countries_en.pdf.

European Council. 2023. Common agricultural policy. European Council, Council of the European Union. Available from: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/cap-introduction/> (accessed March 2023).

European Parliament. 2016. Common Agricultural Policy – Pillar I. European Union. Available from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586622/EPRS_BRI\(2016\)586622_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586622/EPRS_BRI(2016)586622_EN.pdf).

European Parliament. 2016. Common Agricultural Policy – Pillar II. European Union. Available from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586623/EPRS_BRI\(2016\)586623_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586623/EPRS_BRI(2016)586623_EN.pdf).

Evropský sociální fond. 2020. Společná zemědělská politika a role sociálních partnerů v její přípravě a realizaci. Operační program Zaměstnanost, Evropský speciální fond. Available from:

https://ipodpora.odborny.info/soubory/uploads/STUDIE_1_SZP_A_SD_OSPZV_ASO_CR_2.pdf.

FAO. 2021. Small family farmers produce a third of the world's food. Food and Agriculture Organization. Available from: <https://www.fao.org/news/story/en/item/1395127/icode/> (accessed January 2023).

FAO. 2008. An Introduction to the Basic Concepts of Food Security. EC – FAO Food Security Programme. Available from: <https://www.fao.org/3/a1936e/a1936e00.pdf>.

Farma Držovice. © 2022. Farma Držovice. Available from: <https://www.farma-drzovice.cz/> (accessed March 2023).

Havel P. 2022. Dotace pro malé farmy v EU fungují. Proč by neměly u nás? Seznam zprávy. Available from: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-ocima-byznysu-dotace-pro-male-farmy-v-eu-funguji-proc-by-nemely-u-nas-193894> (accessed March 2023).

Horáček F. 2021. Velcí farmáři dostali miliardy, díky výjimce si sáhli na „zapovězené“ peníze. Asociace soukromého zemědělství ČR. Available from: <https://www.asz.cz/clanek/8390/velci-farmari-dostali-miliardy-diky-vyjimce-si-sahli-na-zapovezene-penize/> (accessed March 2023).

Komedová P. 2021. Pronájem či pacht zemědělských pozemků? Co si může domluvit majitel s uživatelem pole či sadu? Estav.cz. Available from: <https://www.estav.cz/cz/9375.pronajem-ci-pacht-zemedelskych-pozemku-co-si-muze-domluvit-majitel-s-uzivatelem-pole-ci-sadu> (accessed March 2023).

Mejsnar A. © 2011. Rodinná farma Mejsnar. Mejsnar A, Kunčice nad Labem. Available from: <http://www.mlekoazdodomu.cz/> (accessed March 2023).

Ministerstvo průmyslu a obchodu. 2019. Nástupnictví v rodinné firmě, jak na to. Odbor podnikatelského prostředí a obchodního podnikání, Ministerstvo průmyslu a obchodu. Available from: <https://www.mpo.cz/assets/cz/podnikani/rodinne-podnikani/2019/11/Nastupnictvi-v-rodinne-firme--jak-na-to.pdf>.

Ministerstvo průmyslu a obchodu. 2020. Program EXPANZE. Ministerstvo průmyslu a obchodu. Available from: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/financni-nastroje/program-expanze/program-expanze--249798/> (accessed March 2023).

Ministerstvo zemědělství. 2015. Jednotná platba na plochu zemědělské půdy. eAGRI. Available from: <https://eagri.cz/public/web/mze/dotace/prime-platby/jednotna-platba-na-plochu/> (accessed March 2023).

Ministerstvo zemědělství. 2020. Co nabízí Portál farmáře zemědělcům? eAGRI. Available from: <https://eagri.cz/public/web/mze/farmar/portal-farmare-pro-nove-uzivatele/co-nabizi-portal-farmare-zemedelcum.html> (accessed March 2023).

Nadace Partnerství. ©2023. Remízky: Popis opatření. Živá půda. Available from: <https://www.ziva-puda.cz/opatreni-pro-pudu/Remizky> (accessed March 2023).

Národní rozvojová banka. 2020. Zveřejnili jsme výzvy k programům pro rodinné firmy. Národní rozvojová banka. Available from: <https://www.nrb.cz/zverejnili-jsme-vyzvy-k-programum-pro-rodinne-firmy/> (accessed March 2023).

NIFA. 2015. Family and Small Farm Program. USDA. Available from: <https://www.nifa.usda.gov/grants/programs/family-small-farm-program> (accessed March 2023).

OECD. Who we are. OECD. Available from: <https://www.oecd.org/about/> (accessed March 2023).

Parliamentary Budget Office. 2018. An Overview of the Common Agricultural Policy (CAP) in Ireland and potential regional and sectoral implications of future reforms. Títche an Oireachtas Houses of the Oireachtas. Available from: https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/parliamentaryBudgetOffice/2018/2018-08-17_an-overview-of-the-common-agricultural-policy-cap-in-ireland-and-potential-regional-and-sectoral-implications-of-future-reforms_en.pdf.

Pšenička J, Horáček F. 2023. Pouze pro otrlé! ASZ ČR. Available from: <https://www.asz.cz/clanek/10558/pouze-pro-otrlé/> (accessed March 2023).

SZIF. ©2013. AEKO – AGROENVIRONMENTÁLNĚ-KLIMATICKÁ OPATŘENÍ. Státní zemědělský intervenční fond. Available from: <https://www.szif.cz/cs/szp23-aklim> (accessed March 2023).

SZIF. ©2013. EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ. Státní zemědělský intervenční fond. Available from: <https://www.szif.cz/cs/szp23-ez> (accessed March 2023).

SZIF. 2022. Příjem Jednotné žádosti 2022 zahájen. Státní zemědělský intervenční fond Státní zemědělský intervenční fond, Praha. Available from: https://www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fplatby_na_zaklade_jz%2Fjz%2F1649313990467.pdf.

SZIF. 2022. Příručka pro žadatele. Státní zemědělský intervenční fond. Available from: https://www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazen_i%2Fplatby_na_zaklade_jz%2Fjz%2F1649250123079.pdf.

SZIF. 2022. Státní zemědělský intervenční fond zveřejňuje: Sazby jednotlivých dotačních titulů 2022. Státní zemědělský intervenční fond. Available from: https://www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazen_i%2Fnepub%2F1670418973670.pdf.

SZIF. 2023. Informace pro žadatele k Jednotné žádost 2023 - možnost generování předběžné deklarace Aktivního zemědělce na Portálu farmáře. Available from: https://www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fplatby_na_zaklade_jz%2Fjz%2F1678800175949.pdf (accessed March 2023).

Tietzová K. 2008. Podnikatelský plán: Jeden z pilířů úspěšného podniku. Podnikatel.cz. Internet Info, s. r. o. Available from: <https://www.podnikatel.cz/clanky/podnikatelsky-plan-jeden-z-piliru-podniku/> (accessed March 2023).

Vobecká K. 2018. Tradiční rodinné farmy potřebují v Česku větší podporu státu. Obnovitelně.cz. Available from: <https://www.obnovitelne.cz/clanek/354/tradicni-rodinne-farmy-potrebuji-v-cesku-vetsi-podporu-statu> (accessed January 2023).

Wikipedie. 2021. Pecorino (sýr). Wikipedie. Available from: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Pecorino_\(s%C3%BDr\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Pecorino_(s%C3%BDr)) (accessed March 2023).

World Rural Forum. 2022. Strengthening family farming to cope with climate change alarm: facts and perspectives. Rural Forum. Available from: <https://www.ruralforum.org/en/fortalecer-la-agricultura-familiar-para-hacer-frente-a-la-alarma-del-cambio-climatico-datos-y-perspectivas/> (accessed March 2023).

9 Seznam použitých zkratk a symbolů

ASZ ČR	Asociace soukromého zemědělství České republiky
AFD	Agence Française de Développement
FAO	Food and Agriculture Organization
IFAD	International Fund For Agricultural Development
NIFA	National Institute of Food and Agriculture
MAS	Místní akční skupina
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development
Pozn.	Poznámka
SZIF	Státní zemědělský intervenční fond
SZP	Společná zemědělská politika
USDA	United States Department of Agriculture